

Interrete

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

A TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZETI TANÁROK ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK
KÖZLÖNYE

FELELŐS SZERKESZTŐ:

NAGY LÁSZLÓ

1903

NOVEMBER

XVIII. ÉVFOLYAM

IX. FÜZET

===== MEGJELENIK HAVONKÉNT =====

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE
Andrássy-ut 10.

TARTALOM.

ELMÉLET.	Oldal
<i>Nágel Sándor.</i> Emlézés és emlékezés. (Harmadik közlemény)	465
TANÍTÓKÉPZÉS.	
<i>Gerencsér István.</i> Deák Ferenc	481
<i>Wlassics Gyula.</i> Berzeviczy Albert	487
<i>Nagy László.</i> Nehány szó a tanítóképző-intézeti tanárok képesítéséről	488
<i>Dékány Mihály.</i> A csáktornyai továbbképző tanfolyamról	492
<i>Báthori József.</i> Tanítók továbbképző tanfolyama Máramarosszigeten	498
IRODALOM.	
<i>Simkó Endre.</i> Magyarország virágos növényei	503
Uj művek jegyzéke. (Tan- és vezérkönyvek. Pedagógia)	507
EGYESÜLETI ÉLET	
Kérdések a gyermektanulmányozásról	508
VEGYESEK	510

Szerkesztőség: Budapest, VIII. Baross-utca 57.
Kiadóhivatal: Budapest, VI. Andrassy-út 10.

Egyesületi tagdíj:

<i>évenként</i>	8 korona
<i>félévi részlet</i>	4 korona

Előfizetési díj:

<i>egész évre</i>	8 korona
<i>félévre</i>	4 korona

A «Magyar Tanítóképző» megjelenik — július és augusztus kivételével — havonként legalább 2 és félvnyi terjedelemben.

Egyesületi tagok a „Magyar Tanítóképző”-t a tagdíj fejében kapják. **Tagsági jelentkezések Sztankó Béla** főtítkárhoz (Budapest, I. Mozdony-u. 5/b.) intézendők.

A tagdíjak **Horvay Ede** egyesületi pénztárhoz (Budapest I., **Attila-utca 23. sz.** küldendők be.

A reklamációk és előfizetési pénzek a kiadóhivatalhoz (Singer és Wolfner könyvkereskedése) intézendők.

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

XVIII. ÉVFOLYAM.

1903. november

IX. FÜZET.

ELMÉLET.

Emlézés, emlékezés.

(Folytatás.)

A legtehetségesebb tanuló is rá van utalva, hogy bizonyos dolgokat, pl. verset, idézeteket szóról-szóra betanuljon. Enélkül semmiféle pályán sem töltheti be az ember a helyét minden körülmények között jól.

Természetes, hogy azok, akik mindent „bevágnak“, nagyon megterhelik emlékező képességeiket s ez igen gyakran cserben hagyja őket, amidőn a tanultakat később, mint tudást kellene elővenniök. A „magoló“ tanulók emlékezése csak inkább szósorokra való emlékezés, mint gondolatemlékezés. Ezen emberek „tudása“ annál inkább megszűnik oly esetekben, amidőn a betanult szósoroknak csak egyetlen tagját is elvesztik a sorokból, minél inkább váltak a „bevágásnak“ rabjaivá. Az ilyen tanuló alig gondol másra, amidőn tanul, mint hogy a feladott leckét hiba nélkül el tudja mondani.

Tehát a szósorok tanulása mint ilyeneké igen nagy hiba s tudásra csak igen ritkán és felette nehezen vezet.

Vannak azonban oly tanulók is, akik tanulás közben sohasem törekszenek arra, hogy az írónak — bár néha csak egyes — szavait is elsajátítsák. Az ilyen emberek könnyen szoktak a dolgok megértéséhez jutni, sőt — gyakran öntudatlanul — oda viszik, hogy nem is annyira a szemükkel, mint inkább az eszükkel olvasnak. Ezek az ítéletek vagy következtetések esetleges félszagségét rögtön felismerik, az egyszer megértett dolgot bármikor is olvassák újra, rögtön tisztában vannak az olvasottakkal, de szóemlékezésük annyira üres, hogy még a legközségebb idézeteknek visszaadására is a legtöbbször képtelenek.

Ha az ilyen embernek valamit be kell tanulnia, ez a legnagyobb

nehézséggel és megerőltetéssel jár s a hetekig vagy esetleg hónapokig tanult dolgot — nem ismételvén — pár nap alatt elfelejti; nem képes visszaidézni.

Nagy műveltség szerzésére sem ez, sem amaz nem képes.

Aki tudásával ki akar emelkedni, annak tanulás közben ahhoz kell magát szoktatnia, mondhatnám, arra kell magát kényszerítenie, hogy első olvasásra mindent jól megértsen s az olvasottakat egy-két olvasásra, az író gondolatmenetét követve, nagyban az író szavaival el tudja mondani, sőt ennek visszaadására hosszabb idő múlva is képes legyen.

Ezen három szélsőségből az életben egyet sem választhatunk, mert az utóbbit nagyon kevés embernek van adva választhatnia, az elsők pedig a helyes tanulásnak nem helyes mintaképei.

Ha azonban a harmadik és igen magas szélsőség elérése kevesünknek adatott is, mégis legalább affelé kell törekednünk valamennyünknek.

Mert a nagy többség a tudás céljának elérésére használt eszközöknek állandó, szívós, kitartó igénybevételétől minduntalan tágit. És az embernek ezen gyarlósága annyira fontos tényező az ismeretek megszerzésének nagy útjában, hogy figyelmen kívül hagynunk nemcsak hogy nem szabad, hanem a legnagyobb nevelői hibák egyike volna.

Aki sikerrel akar tanítani, annak mindazon tényezőket figyelembe kell vennie, amelyek a sikerre befolyást gyakorolhatnak, a siker szolgáltatásban állókat a lehetőségig ki kell használnia, a sikert gátlókat pedig a lehetőségig el kell távolítania.

Munkánk helyes irányíthatásához figyeljük meg a tanulót munkája, tanulás közben.

Ilyen megfigyelést magam két esetben végeztem, több esetben pedig tanítványaim önmagukon végeztek.

Nem számítok arra, hogy adataim minden kétséget kizáróaknak tartassanak, mert emberi munkában a tévedés soha sincs kizárva. Azonban nemcsak a magam felügyelete alatt végzett munkát írom úgy le, amint az egy komoly és céltudatos megfigyelő tollából kikerülhet, hanem azon adatok is tarthatnak számot némi hitelességre, amelyeket tanítványaim önmegfigyelése útján szereztem be.

A magam megfigyelése útján a következő módon szereztem be adataimat.

F. é. január 28-ától február 3-ig terjedő időben Hoffmann Waldliedjét, Voss Landlebenjét, Uhland Siegfrieds Schwertjét, Kerner Der reichste Fürstjét és Lingg Attilas Schwertjét tanultattam növendékeimmel.

Azért nem egy és ugyanazon verset, mert a tanulást nem végeztethetem ugyanazon napon s azon eshetőség ellen biztosítani akartam magamat, hogy valaki előre megtanulja azt, amit a magam felügyelete alatt akartam tanultatni.

A tanulandó anyag kijelölése előtt figyelmeztettem és kértem tanítványaimat, hogy a feladandó verset a lehető odaadással tanulják s minden egyes versszak tudásánál álljanak fel s mutassanak fel annyi ujjat, ahányadik versszakot felállásukkor teljesen hibátlanul megtanulták. Az egyes versszakok betanulása után az előző versszakokat nem volt szabad többé átolvasni — a felmondást megelőzőleg sem.

Az egésznek betanulása után a jelentkezők egymásnak mondták fel a verset. A kihallgatónak minden egyes hibát — tévedés elkerülése végett — fel kellett jegyeznie s a felmondás megtörténte után ezek számát nálam bemondania.

Tanulás közben nem volt szabad sem egymást, sem az összességet zavarni. Zavaró hatása volt azonban a felmondásra jelentkezésnek és a felmondásnak, mert a még tanulók figyelmét — habár csak egy pillanatra is — el-elvonta.

A tanulás rendben ment. Egy tanulót annyira lefoglalt a tanulásnak ezen szokatlan módja, hogy eleinte csak mosolygott a tanulók serénységén, ami miatt az I. versszakot csak 25 perc alatt tanulta meg, jöllehet a II. versszakot már 4 perc alatt megtanulta. Ezen rendellenesség dacára is a többiekhez soroztam az ő eredményét is.

Egy másik tanuló, amidőn — hite szerint tudta a verset — előbb leírta az egészet, „hogy maradandóbb legyen“ s csak azután monddta fel.

Az osztályt ismétlő tanulók eredményeit is a többi közé soroztam, jöllehet ezek a tanulásra feladott verseket már tanulták s így most az reájok csak ismétlés volt.

Az eredmények összeállításánál követem az eddig alkalmazott táblázatos módszert helykimélés miatt és áttekinthetés céljából.

Néhány tanuló nem jelentette be az első versszakok megtanulását, sőt olyan tanuló is volt, aki a tanulásra szánt 50 p. alatt az első versszakot sem tanulta meg.

Az V. versszaknál a megtanulást bejelentők száma azért csökken oly hirtelen, mert az I. osztályokba járó 75 kísérletező egyén verse csak 4 szakaszból állott; a 7. versszaknál 25 kísérletező ismét csökkentette a megtanulást bejelentők számát, mert a Landleben csak 6 versszakból áll. Siegfried Schwertjét 7 szakaszból állónak vettem.

Vers- szakot	Perc alatt tanulta meg																																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34
I.	7	28	16	26	26	14	13	14	7	7	6	1	7	1	4	1	—	—	1	—	1	1	1	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—
II.	2	19	22	20	24	17	17	11	7	9	8	2	2	2	—	—	4	4	1	1	2	2	—	—	2	2	1	—	—	—	—	—	—	3
III.	6	16	18	12	16	13	7	14	13	8	4	7	4	4	5	—	2	1	3	—	1	1	—	1	1	1	—	—	1	—	1	—	—	—
IV.	4	5	13	7	11	8	14	11	6	3	3	10	2	7	5	1	4	3	3	—	1	3	1	2	3	1	1	2	1	1	1	—	—	—
V.	2	4	6	8	5	10	6	5	2	9	2	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VI.	—	4	4	5	4	10	5	6	4	3	3	4	2	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VII.	6	5	4	4	4	5	4	1	1	1	—	—	1	2	—	—	—	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	27	81	83	82	90	77	66	62	40	40	26	25	20	16	16	3	11	9	9	2	5	7	2	3	8	4	2	2	2	1	3	—	—	3

A rendelkezésre állott 50 perc alatt felmondotta a verset (I. A osztálytól felfelé $25 + 23 + 10 + 10 + 14 + 11 + 7 = 100$ tanuló; nem mondotta fel (ugyanazon sorrendben $10 + 17 + 15 + 15 + 9 + 13 + 16$) 95 tanuló.

Az ismétlők száma 4. Ha e négy kísérletezőt figyelembe vesszük, úgy a kísérletezőknek éppen feléről mondhatjuk, hogy 50 perc alatt megtanulta és másik feléről, hogy 50 perc alatt nem tanulta meg a feladott verset. Azok között, akik nem tanulhatták meg, van egy-két olyan tanuló, aki verset „épen nem tud másképen, mint hangosan tanulni“.

Azon 95 tanuló közül, akik a tanulásra szánt 50 perc alatt nem tudták a verset felmondani, az otthon, szabad idejökben folytatott tanulás után felmondották a verset: 10 percnél kevesebb idő alatt 11-en, 10—19 perc alatt 21, 20—29 p. alatt 13, 30—39 p. alatt 14, 40—59 p. alatt 7, 60—79 p. alatt 10, 80—99 p. alatt 7, 100—149 p. alatt 8 és több mint 150 perc alatt hárman. Egy tanuló nem mondta fel utólagosan sem.

Az első felmondáskor elkövetett hibák száma, jóllehet mindenkinek hibátlanul kellett volna a verset felmondania:

0 hibát követett el 14 tanuló,

1	„	„	„	2	„
2	„	„	„	14	„
3	„	„	„	15	„
4	„	„	„	21	„
5	„	„	„	18	„
6	„	„	„	12	„
7	„	„	„	13	„
8	„	„	„	10	„
9	„	„	„	1	„
10	„	„	„	11	„
11	„	„	„	9	„
12	„	„	„	8	„
13	„	„	„	5	„
14	„	„	„	5	„
15	„	„	„	8	„
16	„	„	„	5	„
17	„	„	„	3	„

18 hibát követett el	8 tanuló
19—25 „ „ „	6 „
26—35 „ „ „	4 „
Nem bírta felmondani	2 „

Amint már más alkalommal is meggyőződünk róla, a legtöbb tanuló sokkal előbb *hiszi* magáról, hogy *jól* tudja a leckét, mint ez tényleg bekövetkezett. S ez szomorú jelenség, mert a legtöbb tanuló ki nem elégtő feleletének s osztályozásának a legtöbbször az lehet az oka, hogy *hitván* magáról, hogy jól tudja leckéjét, ezen hitével megy az iskolába, s a beálló csalódás nemcsak hogy rossz osztályzatot hoz számára, hanem arról győz meg bennünket, hogy az önmaga iránt nem szigorú tanulóból hiányos tudású ember (ebben az esetben tanító) válik.

Nem lehet másként ítélkeznünk, amidőn a tanulóknak alig 8⁰/₀-a tud ebbeli *hitéről* a valóságnak megfelelő számot adni. S még lehangozóbb ez a kép, ha azt is figyelembe vesszük, hogy — ismételt tanulás után — a tanulóknak majdnem a fele 10 vagy tiznél több hibát követ el még akkor is, amidőn a hiba nélkül való felmondás volt a feladat.

Előbbi táblázatunkhoz magyarázatul még a következő adatokat fűzzük:

Kísérletezett összesen tanuló	Hányadik szakasz	Bejelentette a megtanulást összesen	Egy-egy tanulóra esik perc	Az átlagnál gyengébb tanuló	Az átlagnál jobb tanuló	Nem jelentkezett felmondásra tanuló
195	I.	185	6·27	68	117	10
195	II.	184	7·77	63	121	11
195	III.	160	7·84	72	88	35
195	IV.	137	10·80	55	82	58
120	V.	63	6·30	28	35	57
120	VI.	57	8·03	19	38	63
95	VII.	42	6·35	14	28	53

Miután a tanulásnak nemcsak a megtanulás, hanem a megtanultaknak megőrzése a célja és pedig kiválóan nagyfontosságú célja, a már megtanult versnek felmondását több ízben kértem és mindannyiszor feljegyeztem az elkövetett hibákat is.

De mert így folyton csak kedvezőtlenebb eredményhez jutottam volna, másrészt mert az ismétlés az igazi tudás legfő segédeszköze, minden új felmondáskor újra tanultattam is a verset.

A különböző alkalmakkor végzett felmondás a következő hibaeredményt tüntette ki:

Felmondták ujólag																																	
Mikor?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	30	40	50	80-ig	Nem mondták fel							
	h i b á v a l																																
január 31-től február 6-ig	4	3	12	15	14	12	17	11	10	2	12	6	7	2	3	3	1	3	9	1	18	4	—	—							23		
március 19-től március 21-ig	6	5	4	9	8	8	8	5	9	4	8	4	8	3	3	6	2	4	7	1	20	5			3	4					24		
szept. 29-től október 1-ig	2	4	8	5	5	3	4	3	6	6	8	4	3	4	5	6	2	1	3	2	15	10			3	16					14		

Ugyanazon alkalmakkor, amidőn a felmondást végeztettem, a hibák teljes kiigazításáig tanultattam újra a verseket.

Ezen újra tanulás alkalmával a teljesen hibátlan felmondásig, még az alább jelzett időig tanulták a verset:

Mikor ?	Tanulta újra																																	Nem bírta meg- tanulni.	Összesen- tanuló
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25—30	31—40	41—50	51—100	101—200	201—300				
	p e r c i g																																		
január 31-től február 6-ig	—	8	11	8	4	4	4	7	8	10	5	6	—	—	2	—	4	3	5	5	6	2	2	2	1	2	7	20	10	18	3	1	4	108	
március 19-től március 21-ig	6	8	9	8	12	13	10	7	5	8	7	7	8	2	2	2	—	1	—	3	1	—	2	2	2	13	10	6	13	—	—	1	168		
szeptember 29-től október 1-ig	2	8	9	11	12	14	4	6	9	4	5	—	4	—	4	5	1	4	—	2	4	1	2	1	—	9	6	2	3	1	1	8	142		

Abból a szempontból vizsgálván növendékeim munkáját, hogy kinek mennyi időre volt a tanuláshoz szüksége, olyképp hogy a tanultat még mintegy nyolc hónap múlva is hiba nélkül felmondják, a következő eredményt kapom:

A német verset összesen legfőlebb																		
tanuló	20	29	40	50	60	70	80	100	120	140	160	180	200	250	300	400	590	
	percig tanulta																	
	12	9	11	15	13	10	12	17	17	8	14	7	6	14	3	3	3	174
Ezek közül azok, akik szeptember hóban hiba nélkül fel is mondták																		
tanuló	9	7	8	13	12	8	8	14	13	3	13	6	5	11	1	2	2	135

A különböző helyeken különböző számú tanuló szerepel, azonban ez nem hiba, mert mindenütt annyi tanulót vettem fel, amennyit a körülmények felvennem engedtek.

Sem a hibák számának feltüntetésénél, sem a különböző időkben végzett tanulásnál a tanulásra fordított idő meghatározásánál nem vettem figyelembe a IV. osztály növendékeit, mert ezek hovatovább jobban el lévén foglalva a képesítő vizsgálatra tanulással, nem akartam őket kísérleteimmel is fárasztani.

A tanulásra fordított összes idő átlaga azoknál, akik az egész verset felmondották, 106 perc. Az átlagnál kedvezőbb az eredmény 79 tanulónál, kedvezőtlenebb 56 tanulónál; százalékokban 58·52⁰/₀ és 41·48⁰/₀.

Természetes hogy itt a tanulók disponáltsága vagy indisponáltsága nem jött figyelembe. Hiszen ez a körülmény mindig befolyásolja a tanulás eredményét. Felhozott példánkban a disponáltságra előnyösen hatott a verseny, amely az egyes szakaszok bemondásánál feltűnően volt észlelhető; az indisponáltságra sokaknál az a körülmény hatott, hogy iskolai padban ülve, csendesén, s hogy német szöveget kellett tanulniok.

Az egyes versszakok megtanulására fordított idő némi világosságot nyújt a tanulás által okozott fáradtság felismeréséhez. T. i. az első négy versszak tanulására fordított idő 6'27, 7'77, 7'84 és 10'80 perc lévén, feltűnő az időemelkedés a versszakok sorozatában. Az ötödik versszak-tól kezdve ingadozással, csökkenés látható az időben, csakhogy itt a két első osztály 79 növendéke nem szerepel, mert ezek csak négy szakaszt tanultak. Ezen osztály növendékei az összes versszakokat, egyenkint is nehezebben tanulták, mint a felsőbb osztályiak.

És most, az 5. és 6. versszak megtanulására fordított idő újra emelkedik (6'30, 8'03 p.), de a 7. versszaknál megint lényegesen alacsonyabb. Ennek részben az az oka, hogy egy második osztály újra kiesett, hogy Siegfrieds Schwert csak 6 és fél szakaszból áll és 7 szakaszból állónak vettem, továbbá — és ez mindahárom csoportra áll — a megtanulásra fordított idő csak azoknál számít, akik tényleg meg is tanulták a feladott vers minden szakaszát; tehát éppen a legjobban kifáradtak, akik már a 3. versszaknál 35-en, a 4-nél 58-an, az 5-nél 57-en, a 6-nál 63-an és a 7-nél 53-an voltak úgy, hogy a 4-ik versszaktól kezdve már csak a jobb tanulók s a német anyanyelvűek jelentették be a tanulásra adott 50 perc alatt a versnek a megtanulását.

Ezen állításom igazolására szolgáljon a következő példa:

A VII. versszakot megtanulták 42-en, nem tanulták meg 53-an az adott 50 perc alatt.

Azok közül, akik 50 percen belül megtanulták a VII. versszakot, ezen versszaknak tanulására 1 tanuló 20 percnyi időt fordított. Ha 20 percnél veszem azt az időt, amelyre azon 53 tanuló mindegyikének szüksége lett volna a VII. versszak megtanulásához, akik nem bírták az egész verset 50 percen belül megtanulni — s ezt jogosan vehetem így, mert oly tanulónak is volt ennyi időre szüksége, aki meg bírta tanulni az egész verset 50 perc alatt — akkor a VII. versszak megtanulására fordított idő átlaga már nem 6'35, hanem 13'92 perc, s így nagyon is feltűnően emelkedik a tanulásban a kifáradás által okozott nehézség.

Az első felmondás alkalmával az egész versre

10 percnél kevesebb időt fordított 11 tanuló

20	„	„	„	„	21	„
30	„	„	„	„	13	„
40	„	„	„	„	14	„
60	„	„	„	„	7	„

80 percnél kevesebb időt fordított 10 tanuló

100	"	"	"	"	7	"
150	"	"	"	"	8	"
150	"	több	"	"	3	"

összesen 94 tanuló.

Ezen 94 tanuló tanulása idejének átlaga 45 perc, akik közül 61 az átlagnál kevesebb és 33 az átlagnál hosszabb ideig tanulta a verset.

Ez irányu kísérletemet f. é. május 7—9-én végeztem, amint azt már lapunk f. évi október havi füzetében, a 417. oldalon felemlítettem.

A kísérlet anyaga Tormay Béla Gazdasági vezérfonala Szövetkezés című szakaszának 11-ik bekezdésében kezdődő része: A szövetkezet úgy alakul...

Ezen részből minden tanulónak annyit kellett előre kijelölnie, amennyiről egészen biztosan hihette, hogy azt — akár szó szerint, akár saját szavaival — teljesen hiba nélkül (a legszigorubb tanárnak is föltétlenül „kitűnőre”), 30 perc alatt megtanulja és felmondja.

A feladatok terjedelmét minden tanulónál megnéztem s igen soknál — néha lényegesen — redukáltam, hogy a lehetőségig kevesbitsem azok számát, akik — az anyag mennyiségéből ítélve — előreláthatólag nem bírják azt a kívánt módon megtanulni.

A felvett anyag mennyisége 13—95 sor. 35 sort és 35 sornál többet csak a jobb tanulóknak engedtem felvenni, 45 sornál többet pedig csak azoknak, akik nagyon bizonykodtak, hogy ők azt meg bírják tanulni 30 perc alatt.

A eredmény áttekinthetésére a következő táblázatot készítettem:

Megtanult és felmondott																					Összesen tanuló
perc alatt (mulva)	13	17	21	25	29	30	35	39	40	42	46	49	51	53	60	68	70	75	95		
	s o r t																				
12	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
13	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
21	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	
22	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
23	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	
24	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
25	—	—	1	4	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	
26	—	—	—	17	—	—	3	2	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	25	
27	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	4	
28	1	—	—	3	2	—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	
29	—	—	—	1	—	—	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	
30	—	1	—	5	1	—	7	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	16	
31	—	—	—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	
32	1	1	—	4	1	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	
33	—	—	—	6	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	
34	—	2	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	
35	2	6	3	16	1	—	6	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35	
36	1	1	—	4	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	
37	—	—	—	3	—	—	1	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	7	
38	—	1	—	3	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	6	
39	—	—	—	3	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	
40	1	—	—	—	—	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	
41	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	
42	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	
43	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
45	—	—	—	—	—	—	2	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	5	
Nem tudta fel- mondani	—	2	—	2	—	—	3	1	—	2	—	—	—	—	1	—	—	1	1	13	
Összesen tanuló	9	18	4	81	5	1	45	9	3	6	1	3	1	1	1	1	1	1	1	192	

Tehát a 192 kísérletező egyén közül 75-en tanulták meg az önmaguk által, óvó figyelmeztetéssel szemben felvett anyagot a rendelkezésre kijelölt 30 percnyi idő alatt s a tanulásra fordított 45 perc alatt is csak 179-en, mert 13-an egyáltalán nem mondták fel a felvett leckét, illetve ennek csak egy részét tudták megtanulni.

Azonban nemcsak a megtanulás, hanem a hibátlan felmondás is feltétele volt a kísérletezésnek. — Ebben a következő eredményt értük el:

Hibátlan, vagyis a feltételnek megfelelő volt a felmondás 67 ifjunál, vagyis a kísérletezők $34\cdot9\%$ -ánál; hibás, gyenge, felületes stb.. tehát a feltételeknek meg nem felelő volt 112 tanulónál, vagyis a kísérletezők $58\cdot33\%$ -ánál; sehogyan se tudta felmondani 13 tanuló, vagyis a kísérletezők $6\cdot77\%$ -a.

A tanulók maga erejének megítélésénél tehát itt is ugyanazzal az elszomorító jelenséggel találkozunk, amilyennel a német vers tanulásánál már találkoztunk. T. i. most is igen sok tanuló már akkor azt képzelte, hogy tudja a megtanulásra felvett anyagot, amidőn azt még nem tudta. Ezen felületeség az önmegbírálásban, cka azután a tanulók túlnyomó részénél a gyenge, vagy éppen rossz osztályozásnak egyrészt, másrészt pedig annak, hogy oly sok ember tartja magát képzetebbnak, mint amilyen, hogy oly sok ember van, aki még azt sem tudja, ami hivatásához vagy viselkedéséhez képest mint minimum volna tőle megkövetelhető.

S amennyiben itt („Szövetkezetekről“) kedvezőbb az eredmény, mint a német vers tanulásánál volt, mert a német verset a felmondásra jelentkezőknek csak a 8% -a tudta hibátlanul felmondani, míg a magyar szöveget a kitűzött 30 perc alatt a 192 kísérletező egyén közül csak 27, vagyis $13\cdot54\%$; a felmondásra 30 percen belül jelentkezett 75 tanulóval szemben pedig 36% , annyiban ezen — elég kicsiny — százalék értékét is alászállítja azon körülmény, hogy a növendékek előzetes figyelmeztetésre, maguk választották meg az anyag mennyiségét s ezt én még igen soknál és lényegesen apasztottam.

A felmondás értékét tovább vizsgálván, még a következő jelenségek tűnnek fel:

Hibás felmondás volt	---	---	---	3
hibás és gyenge felmondás volt				1
gyenge	”	”		73
igen gyenge	”	”		30
felületes	”	”		1
semmit érő	”	”		2
feje fájt	---	---	---	1
faradt volt	---	---	---	1 tanuló.

S miután minden tanuló azzal fogott a munkához, hogy felmondása „kitűnő” osztályzattal járna, megkaphatjuk ebből a lehető legkedvezőbb osztályozás képét is és ez :

Kitűnő	a 192 tanuló közül	67
jeles	„ „ „ „	3
jó	„ „ „ „	74
elégséges	„ „ „ „	30
elégtelen	„ „ „ „	18

Százalékban, az előbbi sorrendben : $34\cdot9^0/0$, $1\cdot56^0/0$, $38\cdot54^0/0$, $15\cdot62^0/0$, $9\cdot37^0/0$.

Amíg a német vers tanulásánál feltétel volt a szószerint való tanulás, addig itt ki-ki tetszése szerint — de zajtalanul — tanulhatott. És ezen körülménynek a nyerendő eredményre csak kedvezően kellett és lehetett hatnia, mert azok között, akik hiba nélkül mondták fel feladatukat, 47 volt olyan, aki saját szavaival mondta fel a tanultakat, 13 olyan, aki szószerint és 7 olyan, aki meglehetősen a könyv szavait követte, de sok helyen a maga szavaival cserélte fel azokat.

Azok között, akik több-kevesebb fogyatékkal mondták fel feladatukat, 80 saját szavaival, 15 szószerint és 17 részben szószerint, részben saját szavaival tanuló volt.

Ezen eredményeket összesítve és százalékban kifejezve, a következő számokat kapjuk : saját szavaival tanuló $70\cdot95^0/0$ (127 tanuló), szószerint tanuló $15\cdot65^0/0$ (28 tanuló), többé-kevésbé a könyv szavai szerint tanuló $13\cdot40^0/0$ (24 tanuló).

Itt azokat nem vehettem figyelembe, akik nem mondták fel a kísérleti anyagot.

Négy és fél hónap múlva, vagyis f. é. szept. 29—30-án újra minden olvasás nélkül felmondattam ezen anyagot s ekkor a 138 kísérletező közül 96-an egyáltalán nem tudták felmondani az előbb megtanult anyagot, 22-en igen gyengén mondták fel azt (12—30 hibával), 14-en gyengén (5—11 hibával) és 6-an elég jól (2—4 hibával), de hiba nélkül egyetlen egy sem.

A felmondás után nyomban tanultattam ezen anyagot és a megtanuláshoz kellett :

2 perc	2 tanulóknak,	3 perc	8 tanulóknak
4 „	4 „	5 „	8 „
6 „	2 „	7 „	4 „

8 perc	7 tanulóknak,	9 perc	5 tanulóknak
10	12	12	7
13	6	14	1
15	14	16	5
17	4	18	4
20	9	21	1
22	3	23	2
25	5	28	1
30	5	31	1
32	3	35	4
36	1	37	1
38	1	39	1
40	1	42	1
45	1	46	1
50	1	56	1
75	1		

Tehát az ismételt tanulásnál 17 perc esett egy-egy tanulóra, míg a májusi tanulás alkalmával egy-egy tanulóra 32 perc esett, de ekkor nem vettem számításba azon 13 tanulót, akik akkor nem mondták fel a kísérleti anyagot.

Szeptemberi ismétlő kísérletem alkalmával az eredményt a következő tényezők befolyásolták:

A májusi 4. osztály növendékei most már nem állottak rendelkezésre. Ez a körülmény a szeptemberi eredményt kedvezően befolyásolta volna, valamint az elbukott és elmaradt tanulók, akik most nem jöhettek számba; továbbá azon 13 növendék közül, akik májusban nem mondták fel az anyagot, most 4 növendék a felmondók között szerepel. Ez a tényező kedvezőtlen befolyást gyakorolt a szeptemberi eredményre.

Ezen anyag feldolgozásánál még csak azt veszem figyelembe, hogy összesen hány percet fordítottak kísérletező egyéneim a gazdaságtani anyag megtanulására, s hogy egy-egy sorra mennyi idő esik úgy itt, mint a német vers tanulásánál, s egy-egy percre hány sor esik az anyagból úgy itt, mint amott.

T a n u l t															Összesen
Összesen perc alatt	13	17	21	25	29	35	39	40	42	46	49	68	95		
	s o r t														
18	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
20	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	
23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	
28	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	
29	—	—	—	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—	5	
30	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	
31	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	
32	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	
33	—	—	—	2	1	2	—	—	—	—	—	—	—	5	
34	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	3	
35	—	—	—	5	—	—	1	—	—	—	—	—	—	6	
36	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
37	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	3	
38	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
39	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	1	—	—	5	
40	—	—	—	1	—	2	—	1	—	—	—	—	—	4	
41	—	1	—	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—	6	
42	—	—	—	1	—	3	1	—	—	—	—	—	—	5	
43	—	1	—	2	—	3	1	—	—	—	—	—	—	7	
44	—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	3	
45	—	—	—	1	1	2	1	—	—	—	—	—	—	5	
46	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	
47	—	—	—	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—	5	
48	—	2	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	5	
50	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
51	—	1	—	2	—	2	—	—	—	—	—	1	—	6	
52	1	1	—	4	—	1	1	—	—	—	—	—	—	8	
54	—	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	
55	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	
56	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	
57	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	
58	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	2	
59	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
60	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	
61	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
62	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
63	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
64	—	—	—	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	4	
65	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	
66	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	
67	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
68	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
71	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
74	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	
80	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	3	
84	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	2	
85	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	
98	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	
120	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	
Össze- sen	5	12	3	66	4	29	8	2	3	1	3	1	1	138	

Ezen táblázat tételeinek összegéből kitűnik, hogy egy-egy kísérletezőre 47'8 perc és 32'54 sor és minden egy sorra 1'469 perc, vagy minden percre 0'681 sor esik a gazdaságtani — magyar — szövegnél.

A német szövegnél ezek a számok beszélnek: 1—1 tanulóra 106 perc, és 22'32 sor, vagy minden percre 0'21 sor és minden sorra 4'79 perc.

Ezen adataimmal összefüggőleg fogok a legközelebbi alkalommal az iskoláinkban végzett és végezhető munkáról írni, amidőn majd talán sikerülni fog a túlterhelés kérdéséhez is néhány adattal járulnom.

(Folytatjuk.)

Baja.

Nagel Sándor.

TANÍTÓKÉPZÉS.

Deák Ferenc.

1803. okt. 17. — 1876. január 28.1)

Irodalomtörténetünk megalapítója helyesen figyelte meg, hogy a szellemi élet magasabb ágai közül a politika az, amely iránt nemzetünk mindenkoron a legnagyobb érdeklődést tanúsította. Történelmi léte volt alapja és biztosítója szellemi élete kifejlésének. Költészete, festészete és zenéje hányszor találta motívumait politikai állapotaink szövevényében, melynek szerencsés vagy szerencsétlen fordulataiban a nemzeti büszkeség, a hősi dal, a földhöz és fajhoz való rendíthetetlen ragaszkodás, a fájdalom és keserv érzelmének tengere volt. Költőink, kik nagyok voltak, s kikből koruk és nemzetük lelke szólt, a politikai élet mezejéről elvonatkoztatva el sem képzelhetők. Működésük erős gyökérrel ennek talajában izmosult. A reális nemzeti jellemnek a politika felé való vonzódása tette a magyart alkotmányossá, ez magyarázza politikai nagyjaink mindenkoron való becsülését, kikben fajának egy-egy alaptulajdonságát láthatja az izmos teljességig kifejlődve. Az ezeréves történelmi multnak kevés korszaka volt, amely a nemzet lelkének több alapvonását domborította volna ki, mint a 19. század első fele a három nagy politikusában. Csudálatos gondoskodása a nemzetek sorsa intézőjének, hogy leghatalmasabb küldötteit a válságok idején adja. Széchenyi, Kossuth és Deák

¹⁾ Elmondott a kolozsvári tanítóképző-intézet 1903. okt. 17-én tartott Deák-ünnepségén.

fényes pályája a rendiségi Magyarország sírja fölött azon kor hajnalát jelzi: „mely után buzgó imádság fakadt százezrek ajakán.“ Széchenyi-ben a nemzet haladnivágyása, törekvése az újjászületésre lobogott hatalmas lánggal. Kossuthban a keleti fajunkat kibélyegző tűz, amely pusztít, rombol, hogy teremtni lehessen. A zalai bölcsben „a nemzet szilárd erkölcsi erői domborodnak ki“. A három nagy működése és alkotása a hőmpölygő folyamé. Széchenyi a forrás, Kossuth a szilaj és erős, dacos és veszélyes, de medretvágó és impozáns közép, Deák a szelid és mégis hatalmas, nyugodt és mégis a legtöbb erőt egyesítő alsófolyás. Ha a tépelődő legnagyobb magyar nem rázza fel a szó és toll hatalmával a nyugodni hajlandó nemzetet, ha az eszmélni kezdő nem issza ki a Kossuth nyújtotta tűzitalt, nem fejthette volna ki Deák hatalmas erőit s nem vezethette volna nemzetét oda, ahol büszkeséggel tekinthetett vissza a multa s reménnyel a jövőre. Sem lelkét, sem működését, alkotásait és értékét a kettőtől elválasztva feltárni nem lehet. Pedig mióta bezárult szent halottunk fölött az óvott hazai föld, soha sem éreztük vala nagy szellemével való érintkezés szükségét jobban, mint most; most, mikor recsegnék alkotmányosságunk gerendái, mikor kezd megrendülni az a föltétlenül drága és becses kincs: a bizalom az uralkodó és a nemzet között. Aggódo lelkünknek szinte jól esik megpihenni az ő nagy alakján, mely „tökéletes emberi“, mint milyennek Byron hirdette Washingtont, mert Anteuszként erőt nyerünk tőle a jelenre s emlékének kegyelele támogatni fog a jövőben is.

Legélesebb szemű kritikuskunk Deák Ferencben nem észbeli tehetsége hatalmát, erkölcsének szilárdságát, homálytalan becsületességét, de mindezek páratlan összhangját állítja a nagyok fölé is kiemelkedőnek. Mik játszhattak közre, hogy a lelki erők ily egyensúlya, minden rendkívüliségük mellett is a legszebb harmóniába olvadjanak? Én úgy hiszem, hogy az élet politikai iskoláján kívül, melyen keresztül ment, a zalai hullámos vidék, ahol a nép, föld, víz és levegő minden szemerjében magyar, ősei lelkének minden kiválóságát benne feltámasztották. Bölcsője ott ringott a zalai udvarházak magyar világában; a középnemesség magyar lelke és szelleme vette körül azon korban, amidőn a lélek minden impressziót mohón fogad. Maga a család is egyike azon osztálybelieknek, amely fajunkat a századok zivatarjaiban fenntartotta s amely vérel és ésszel szolgálva nemzetét, a hatalom szavától sem megrémíthető, sem hizelgésre megtanítható nem volt. S ha csak kifejlesztették lelkében a szeretetet a faj iránt, melynek véréből való vér ő maga is, a ragaszkodást a földhöz, amelyen kívül élni kimondhatatlan volna és élete minden mozzanatában megőrzött táblalabirói egyszerűségét: gyermekévei

szülőtlensége erői kifejlesztésére hatalmas befolyással van, a teremtetett cél eléréséhez szükséges szilárdságot, a becsületességhez való ragaszkodást acélozták lelkében. Mennyiért nem adnók, ha szemünk képes volna azt a megérlődést minden mozzanatában átlátni, amin a fiatal Deák lelke átmegy, míg a keszthelyi iskola padjaitól az egerszegi ülésterem zöld asztaláig jut!

Vármegyei szereplése eszének, lelkének nagyságát csakhamar túlviszik szűkebb hazája határain. Az 1833-iki dietán az ország követei között foglal helyet; s ez időtől zajtalanul ugyan, de biztosan nő híre és tekintélye; a fiatal, alig harminc éves követ meghódít mindenkit. Meghajol kiválósága előtt Széchenyi is: „Félre hazám fia! minden irigységgel, adjuk meg neki az elsőséget!” Mi az a varázs, amely ily rövid időn a nemzet szeretetével és bizalmával vette körül a zalai követet? Ha egyéni képességei kiválóak voltak is, a mérhetetlen hitnek és bizalomnak, melyet beléje helyeztek, elégséges alap nem lett volna? „Minden ténykedésének szelleme az, amely a magyar alkotmányosság szilárd alapján állva, mindenben a magyar faj jogos érdekeinek a kidomborítására törekedett.” Ezért hatott országos csapásként a reakció felülkerekedése, amely számítva Deák tiszta jellemére, távoltartotta 43. után a küzdelem terétől. A terhes években kehidai magányából szemléli a vajudást, amit Kossuth merész lelke siettetett, majd a francia februári forradalom megvalósított. A küzdelem gyümölcseként a 48. év meghozta az új alkotmányt, amelyben a 19. század nagy eszméi érvényre jutottak. Emelt fővel állhatták körül munkásai s nem csekély büszkeséggel Deák is köztük, mint aki a megszerzettben több éves küzdelme eredményét is láthatja. Ki hitte, ki sejtette volna akkor még a tépelődő vatesen kívül, hogy rémes napok következnek a kivivottakra, telve rombolással, vérrel, könnyel. Hogy temetői csend üli meg a Kárpát véráztatta ölét, ahol azok közül, kik most a megteremtett alkotmányt buzduló szívvél üdvözlik, Deák leszen az, aki óvó kezét kitartja porbasujtott nemzete fölé.

„Szabadságra, önállóságunkra törekedjünk, de mindig csak törvényes uton és eszközökkel.” Aki ezt hangoztatja, a forradalomnak zivatartjai között vezető nem lehet. Félre is vonul, nem gyávaságból, de meghálálhatatlan sejtelemből. Tudta, hogy mindkét részről a szenvedélyek harcában a jog és törvény erejével küzdeni nem lehet. Tudta, hogy a jog és törvény ereje még megváltója leszen nemzetének. Félrevonult s szorongó szívvél nézte a szörnyű napok eseményeit, hogy felléphessen, amikor elmondhatta: *igaz ügyért harcolni még akkor is kötelesség, mikor már a sikerhez semmi remény.* Ujjászületésünk nem temetkezett el a világoosi rónán. Mikor minden elveszettnek látszott, mikor a nemzet

nagyjai holtak és szétszórtak, Széchenyi megriadt szívével és bomladozó eszével remeteként visszavonul, Batthyányt a csöndes Ferenci-kriptá zárja be s Kossuth a hontalanság kinjait viseli: akkor lép elő Deák, kezében a joggal, a szentesített törvények erejével, szívében a megingathatatlan kitartással, hogy bukott nemzetét meg kell menteni. Teremtnei kellett s érezte, tudta a nemzet, hogy a teremtés csak Deák munkája lehet. Az Angol királynő szállója egy nemzet bizodalmának gyújtópontja lett. S lassankint kisugárzott a jövőben való hit a szerény szállás falain túl mindenüvé, hol magyar szívek dobogtak. E hit tanított tünni minden erőszakot, minden jog- és alkotmánytiprást, anélkül, hogy feladtunk volna a szerzettből bármit s a nyújtott, tőlünk idegenből elfogadtunk volna egy szemernyit is. A tűrő nemzet Deákon csüngött, ki visszautasít minden próbálgatást, mely nem a jogfolytonosság alapján történt. Szilárdsága a Bach bukását vonta maga után, majd az országgyűlés összehívását, ahová 12 év minden fájdalmát gyógyítandó küldé a jobb sorsra érdemes nemzet képviselőit.

Deák igazi szereplése ekkor kezdődik. Ekkor írja hatalmas közjogi iratát: *nem az örökös tartományokkal, de az uralkodó családdal kötött országunk szerződést, mely két oldalú s melynek megtartására mindkét félt törvények kötelezik. Amit itt Deák páratlan alapossággal, mindenütt a legszilárdabb törvények alapján állva, kimutatott, a bécsi kormány el nem ismerte: a három százados érintkezés az örökös tartományokkal többet eredményezett a personáluniónál. E leirat okozta általános zavarban csak Deák nem veszíti el minden akadályt lebíró hitét. Hozzá nyul ismét hatalmas fegyveréhez, a magyar törvénykönyvhöz s megírja feliratát: „Váratlan volt előttünk Felséged leiratának egész tartalma. Felséged a sanctio pragmaticának ellenére abszolút hatalommal függesztette fel alkotmányunkat, törvényeinket... csak töredékeit igéri vissza... A kényszerített egység nem teszi erőssé a birodalmat. Amely birodalom erejét csak fegyveres erővel lehet fönttartani, annak hatalmi állása felette-kétséges s a veszélynek óráiban éppen nem biztos... Országunk alkotmányos szabadsága nem oly sajátunk, melyről szabadon rendelkezhetnénk; hitünkre bízta a nemzet annak hű megőrzését s mi felelősek vagyunk a haza és önmagunk előtt. Ha tünni kell, tünni fog a nemzet... Mert amit erő és hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszahozhatja, de amiről a nemzet, félve a szenvedéstől, önmaga lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz és kétséges.”*

Ha Lehel kürtje hangjára még egyszer felemelte fejét a haldokló lechmezei harcos, reménnyel és daccal emelte fel lelkét a nyomott nemzet is védője merész, de igazságos szavaira. Ki embertársainak szemébe

merte mondani az igazat, meghallatta azt fölfelé is. A remény zászlaját erős keze tartotta; a ráhimzett hitet nem semmisíthette meg a törvénytelen erőszak. Hatalmas eszével összetöri a látszólagos törvényes ítéletet, mely kormányi sugalmazásra szabadságharcunkban jogeljátszást hirdet. Majd szavával a legfőbbhöz fordul a nemzet bizalmát a királyba helyezvén, mert „nem a király, de tanácsadói járják a törvénytelenység útját.” Meghallgattatott. A királyi békejobbot a nemzet nevében Deák elfogadja. S míg egyrészt a megbocsátás leplét vonják a történetekre, elhangzik a koronás király ajkáról az eskü, egy szebb, egy jobb, egy megérdemelt boldogabb jövő zálogakint.

A két felirati javaslat, az 1867. XII. t.-c. oly alkotások, melyek Deák nagyságát örökre hirdetni fogják. Csak Deák alkothatta azokat, ki mint államférfi és jogász egyike az elsőeknek. Ítélni róluk és boncolgatni őket, méltán csak az ő szellemének nagyságával lehetne. A mi részünk a fogyhatatlan csudálat értelme és lelke iránt. Merészebb vezetőink voltak, de kiben több megfontoltság, kitartással párosult óvatosság, a sikerre vezető képességek jobban egyesültek volna, mint benne, egy sem. S ha hiányzott kristálytisztá lelkéből az államférfiui ravaszság, pótolta puritán becsületessége és „egyszerűsége által megható nagy jelleme.” Politikai működésének minden tette csak a legnagyobb államférfiaktól szövegezzhető cél elérésére fordított volt. E cél nem lehetett világgraszoló. Hisz fajunk kicsi, akkor sír szélén álló. De mit az alapra építeni lehetett, a legnagyobb, a legegészségesebb, a legharmonikusabb.

Mit Széchenyi és Kossuth különböző utakon akartak megvalósítani, neki sikerült egyeztetve kivívnia: „szabadságra, függetlenségre törekedjünk, biztosítva ezekben gazdasági boldogulásunkat, de törvényes úton, törvényes eszközökkel.” És nem volt senki, ki e törvényes úton nála járatosabb, e törvényes eszközökkel jobban bánni tudó lett volna. Akadályt nem ismerő buzgalma, amely már a győri fiatal jogászt mintaképpé tette, nem lankadva küzdelmes pályáján soha, a magyar jognak, gyökerezzeik törvénykönyveinkben vagy nemzeti lelkünkben és felfogásunkban egyaránt, oly kincses bányájával látta el, hogy amit alkothatt, *csak ő alkothatta meg*. Mily végtelen gazdagsága jogi és történelmi tudásának, mellyel a két feliratot és észrevételeit megalkotja! Gazdag ismeretéhez erős jogi érzete járult, amely Somssich szerint annyira erős és következetes volt, hogy elfordult mindentől, visszataszított mindent, amit jogilag korrektnek nem tartott. S hatalmában a szónoklat művésze! Nem azt a művészetet értem, amely külsőségeivel ragadja el hallgatói szívét s serkenti akaratra erőit. De a hatalom szilárd összefüggését, amely ellenállhatatlanul meggyőző. Középtermete férfias

erősségével, a barátságos tekintetű szemek, amelyek néha-néha villantak egyet-egyet a hatalmas szemöldök alól, ha az érzelmek magasabb hullámzást vettenek, fellépésén, tartásán, ruházatán előmlő bizalmas egyszerűség, ha nem is ragadtak el, de megnyertek. Beszédeiben sem a sallangos nyelv pompájával, de annak egyszerű és mégis szép, tömör és mégis könnyen érthetőségével hatott. Minden felszólamlását az alapos ismeret, a szigorú logika és az éles ismeret jellemezte. Ha Kossuth a szív minden húrjait a virtuóz művészetével tudta rezgésbe hozni, Deák szónoklata oly sullyal nehezedik reánk, hogy érzésünk, gondolkodásunk és akaratunk az ő érzése, gondolkodása és akarata. A nyelv pedig, amelyen szólt, tiszta és hamisítatlan. Tiszta és mély, mint az értelem, melyet fed; erős és színes, mint az érzelem, melyet hallhatóvá teszen. Legnagyobb költőink nyelve ez! Igazi magyar lélek, melynek tulajdonságai fajunkra vallanak. Világos fő, higgadt gondolkodás, más megbecsülése s lelkének mély humora. Deák engem mindig Aranyra emlékeztet. S nagyon, de nagyon megegyezett jogi életünk klasszikusa költészetünk legnagyobb művészeivel. A közpályán az önzetlen szeretet vezette, amely jutalmat nem vár és nem fogad. Megmenti nemzetét, a királynak visszaadja hű népét, de semmit el nem fogad a bizalom, a becsülés, a szereteten kívül. Hatalmas úr a magyar király és osztrák császár, de széles birodalmában nem volt akkora anyagi jutalom, sem pénz, sem vagyon, sem kitüntetés, mivel a haza bölcsének megfizethetett volna. Az aggodalmasságig óvatos jellem nem fogadott el többet egy kézzorításnál, hogy elmondhassa halálakor királya és nemzete: Deák becsületes ember volt. Becsületes volt s a szív igazi embere. Mily óvó szeretettel vette oltalmába Vörösmarty árváit, hogy becézte az apró világot, ahol a politikai küzdelem fáradságait pihente ki. Az *öreg úr* gyámolítására a hozzá forduló bizton számíthatott s róla is elmondhatjuk „sok embert tett hálátlanná, de ellenséggé egyet sem.” Akiben a kiválságnak annyi tulajdona megvan, s ezek oly harmonikus akkordban egyesülnek mind benne, az méltán lehetett a *haza bölcse*, új alkotmányunk megteremtője. A halandó test egy nemzet gyászatától kísérve itt hagyott bennünket; de alkotásában és hatásában szelleme velünk maradt. S ha a szorongatás napjai jönnek, járjunk el a kerepesi sír rögeihez, fohászuk, könnyünk lehat nagy szívéig s lelkünkbe rezdül az örök ige: Méltók csak akkor leszünk multunkhoz és fajunkhoz, ha hazánk javára az ő eszközeivel és módján munkálunk. Nagy szelleme segitsen ebben.

Gerencsér István.

Wlassics Gyula. Berzeviczy Albert.

Nemzeti küzdelmünk a jogokért hosszú ideig tartó és súlyos kormányváltásba sodorta a nemzetet, ami most a Tisza-féle kormány megalakulásával fejeződött be. A Tisza-kormány létrejötte változást idézett elő a közoktatási kormány vezetésében is. *Dr. Wlassics Gyula* megvált tárcájától s helyébe ő Felsége a király *dr. Berzeviczy Albert* val. belső t. tanácsost, országgyűlési képviselőt nevezte ki Magyarország közoktatási miniszterévé. Azt hisszük, nincs Magyarországon tanító-ember s a köznevelés ügye iránt érdeklődő polgár, aki mélyen ne fájlalna *dr. Wlassics Gyulának* a közoktatási miniszteri székből való távozását. Báró Eötvös József óta nem volt oly népszerű közoktatási minisztere az országnak, mint *Wlassics Gyula*. Kedves ember volt a tanítók, az egyházi férfiak s a nagy közönség szemében egyaránt. Ez pedig nagy érdem oly ügyet vezető miniszter részéről, ahol a legnagyobb s leghevesebb ellentétek hullámai csapkodnak egymásra. Az ő éles elméje mindenkor megtalálta a fenyegető veszedelmek között is azt az utat, amelyen előre lehet juttatni a nemzeti művelődést. Mélyen érző lelkére vall, hogy különös gonddal ápolta az elhanyagolt emberek és ügyek érdekeit. Ezért lett ő a néptanítóságnak, a szülőknek s ha szabad erről szólni, a tanulóifjuságnak nagy embere.

Minden benyomásra fogékony lelkében az új eszmék akarattá érlelődtek már akkor, mikor mások az eszméknek csak felfogásától is távol állottak. A világot bejáró modern eszmék sohasem találtak oly gyorsan utat köznevelésünk terén, mint *Wlassics Gyula* minisztersége alatt. *Wlassics* lelkében benső összhangba forrtak össze az európai modern eszmék a nemzeti eszmével s törekvésekkel, s lelkének ezen harmoniáját átvitte közoktatásunk arculatára is. Nyolc évi minisztersége alatt közoktatásunk *nemzetibb s európaiabb* lett. *Wlassics Gyula* nyolc évnek munkája s fáradtságos küzdelmei után nyugodt önérzettel „szállhat partra“. Kérjük azonban, hogy „vitorláit ne vonja be“; hanem álljon továbbra is mint tudós, mint tanár, író s a tanítóságnak barátja s támogatója, a magyar közművelődés oldalán.

Hogy *Wlassics Gyula* utódjává a miniszteri székben *Berzeviczy Albert* lett, közmegnyugvást kelt. Összes államférfiaink között ő foglalkozott legtöbbet a köznevelés ügyeivel gyakorlatilag s elméletileg. Mint tanár kezdte pályáját s megismerkedett az oktatás munkájával; később mint miniszteri tanácsosnak és államtitkárnak módja volt a közoktatás kormányzatába s minden ágazatába mély bepillantást szereznie. Elhagyván hivatali állását, tovább is figyelemmel kísérte a közoktatás haladá-

sát, sőt annak mozgalmaiban társadalmi uton, a képviselőházban s az irodalomban cselekvőleg is részt vett. Hivatásszerű vonzalom fűzi a közoktatáshoz s egész életén át megragadott minden alkalmat, hogy az ügyön lendítsen. Ő testestől-lelekestől a közoktatás embere. Ezért ő is volt hivatott a közoktatásügyi kormányzatot átvenni s az ő kinevezését mi is rokonszenvvel s örömmel fogadjuk.

Magyarország közoktatási miniszterei közül Berzeviczy Albert az első, ki a miniszteri székre eleve ismert közoktatási politikát hoz. E politikának mind elvei, mind részletei csak növelhetik Berzeviczy Albert iránt a bizodalmat. Az 1896-iki tanügyi kongresszuson tartott nagyszabású előadásából megtudjuk, hogy vezérlő eszméi a *nemzeti irány* és a közoktatás *egységes szervezete*. Részletei pedig: a népiskolai törvény revíziója, a *tanítóképesítés államosítása*, általában a *képzők ujja szervezése*, az iskolai felügyelet hathatósabbá tétele, a középfokú iskolák egységes szervezése, a felsőbb oktatás törvényes rendezése s harmadik egyetem létesítése, a nők magasabb fokú kiképzése, a középfokú iskolák tanárainak egységes kiképzése az egyetemen, a testi nevelés fejlesztése. Hogy Berzeviczy most, felelősséggel járó állásában mennyit tart meg e programból, azt nem tudjuk; annyi azonban való, hogy e kívánalmak ma is függő kérdései közoktatásunknak s megvalósításuk fölötté kívánatos. Ismerve Berzeviczy Albert jellemének komolyságát, hisszük is, hogy mind e reformok megvalósítására törekedni fog s a nehézségektől nem fog egykönnyen visszariadni.

Üdvözljük őt a közoktatási kormány élén. A tárgyilagos bírálat jogát s az őszinte igazmondást vele szemben is épségben fogjuk tartani; de támogatni is fogjuk őt a hazánk közoktatása s különösen a tanítóképzés javára irányuló minden intézkedésében s törekvésében.

Néhány szó a tanítóképző-intézeti tanárok képesítéséről.

A tanítóképző-intézeti tanárképzés közoktatásunknak tengeri kigyója. 1888 óta, amikor Trefort Ágoston a tanárképző tanfolyamokat szervezte, különféle formákban és forumok előtt állandóan napirenden van. Rengeteg vita, tanácskozás, emlékirat készítés, titkos és nyílt kormányintézkedés történt már ez ügyben. A küzdelemnek legnevezetesebb eredménye lett az 1899-ben kiadott kormányrendelet, amely megnyitotta a tanárjelöltek előtt az egyetem kapuit oly módon, hogy a három évi polgáriskolai tanítóképző tanfolyamhoz két évi egyetemi tanulmányt csatolt. Habár ez az intézkedés bizonyos korlátozással, helyesebben szólva szűkeblőséggel volt megcsinálva; mégis oly képzést teremtett meg, amely

nagy elv magvát rejtette magában s oly elméleti képzést nyújtott, amely az adott viszonyok között, mint határozott előrelépés, elfogadható volt. Éppen azért, mert néminemű megnyugvást hozott létre, a tanárképzés és képesítés körüli vitákon egyet fordított. Ettől fogva az ütközeteknek fő pontja nem a *tanárképzés*, hanem a *képesítés* lett. A tanítóképző tanárok egyesületének közgyűlése és választmánya napirendre tűzte ez ügyet. Meg kívánom ragadni az aktualitás alkalmát, hogy hozzá szóljak az ügghöz. Minthogy azonban a vita jelenleg főleg a képesítés körül forog, erről legyen szabad nézetemet elmondani, a képzés egyéb nagy fontoságú kérdéseire hozzá szólást másoknak hagyván fenn.

Ha van is a tanítóképző-intézeti tanárképzésnek valamennyire rendezett formája, a képesítésről nincs intézkedés. Mert azt csak nem lehet képesítésnek venni, hogy a tanárjelöltek a két évi kurzus elvégzése után végbizonyítványt kapnak, amelyet a tanfolyam igazgatója és gondnoka irnak alá. Ennek a végbizonyítványnak nincs értéke, mert bárki kezébe veszi, azonnal belátja, hogy az aláírók oly dologról tesznek bizonyosságot, amelyért egyáltalán nem vállalhatnak felelősséget. Mert hiszen ők közvetlenül nem győződhetek meg a jelöltek egyetemi szaktudományi készségéről, sem az ifjaknak tanítóképző-intézeti és népiskolai tanítói minőségéről. Saját lelkiismeretükkel szemben bizonyára ők magok érzik a súlyos helyzetet, hogy az egész népoktatásra, a nép millióinak művelődésére kiható, rendkívül fontos ügyben felelősséget vállalnak olyan tényekért, amelyeknek mivoltába ők legfőljebb fölületes betekintést szerezhetek.

Dr. Pauer Imre, a tanítóképző tanári tanfolyamoknak köztisztviselői és szeretetben álló vezetője, az 1902. évi nyári tanfolyamon kifejtette abbéli nézetét, hogy elvileg általában ellensége a képesítő vizsgáló bizottságoknak s a papirosképesítéseknek. Azt meg éppen feleslegesnek tartja, hogy azok, akik már letették az elemi képesítő, majd a polgári képesítő vizsgálatot, újabb képesítéseknek vetessenek alá. Az idei 1903. évi tanári tanfolyamon azonban már megváltoztatta előbbi tisztnak akadémikus nézetét, amennyiben belátta, hogy a tanítóképző tanárok alkalmazása, fizetésrendezése, sőt a tanítóképzés országos fejlődése szorosan függ a tanárképesítés rendezésétől. Ekkor azonban még mindig nem helyezkedett a képesítő vizsgáló bizottságok álláspontjára, de kívánta a végbizonyítvány értékét oly módon emelni, hogy azt *mindazon egyetemi tanárok aláírják*, akiknek előadásait hallgatták a jelöltek s előttük kollokváltak.

Ha Pauer Imre terve megvalósulna, az emelné ugyan némileg a végbizonyítvány értékét, azonban az így nyert bizonyítvány a bizottságilag

kiszolgáltatott oklevélnek sem elméleti, sem gyakorlati értékével nem érne fel. Elméletileg az egyesnek véleménye nem érhet fel a bizottságéval, amely az összbenyomás alapján ítél s inkább ment az egyoldalúságtól, az egyénnek tulságos magasra vagy alacsonyra való taksálásától. Gyakorlati szempontból sem oly értékes, mert a hatóságok mindenestre többre tartják a hatóságilag kiszolgáltatott, mint az egyesnek felelősségére adott bizonyítványt. A hatósági bizonyítványban jobban érvényesül a közérdekkel szemben való felelősség gondolta, mint az egyéni bizonyítványban.

Talán meg fogja szívlelni Pauer Imre, ha éppen egyetemünk életének egy jelenségére hívjuk fel figyelmét, amely fölötte sürgőssé teszi a tanítóképző tanári képesítő vizsgáló bizottságok felállítását. A budapesti tud. egyetem mult iskolai első félévében a bölcsészeti karnak *1234 rendes* hallgatója volt. Az idén meghaladja az 1400-at is; az első évfolyamra 500-nál több bölcsész iratkozott be. Kolozsvárt is rendellenesen magas a bölcsészeti hallgatók létszáma. Ezt a nagy létszámot nem bírják befogadni a középiskolák. El lehetünk készülve a képesített és *képesítetlen* középiskolai tanárok hatalmas áramlatára a tanítóképző-intézetekhez, mint történt az a nyolcvanas évek elején. Azért hangoztatom nyomatékosan a képesítetlen szót, mert a képzőintézeti alkalmaztatáshoz nem szükséges semmiféle kvalifikáció. Különösen ha az új fizetési törvény életbe lép, amely teljesen egyenlő javadalmazást biztosít a képző tanároknak a középiskolaiakkal, tömeges lesz a vándorlás a képzők felé, amit elő fognak mozdítani a pár év múlva nagy számmal bekövetkezendő nyugdíjaztatások. Bármennyire is valljuk, hogy a tanítóképző-intézeti tanárképzés súlypontja az egyetemre helyeztessék át, mégis károsnak tartanók a tanítóképzésre nézve a középiskolaiaknak tömeges bevándorlását. A középiskolai tanárok képzésének és képesítésének rendje nem törődik a képzőkkel, nem is fér össze ezek elméleti és gyakorlati érdekeivel. A középiskolai tanárok alkalmazása ellenkezik azon igen fontos elvvel is, hogy a képzőintézetekben való alkalmaztatást első sorban a népiskolai tanítói minősítéssel is bírónak kell fentartanunk. Középiskolai tanárt csak az esetben szabad alkalmazni képzőben, ha *a)* egy évi elemi iskolai gyakorlatot felmutat, *b)* ha szaktudományi képesítése megfelel a képzők tantárgy-csoportosításának. A képzők érdeke csak akkor óvható meg, ha külön tanárvizsgáló bizottságuk van, amely elé a középiskolaiak alkalmaztatásuk előtt különbözeti vizsgálatra utasíthatók.

De ha ez okokkal nem törődünk is, egy tény magában is elegendő lehet a képesítő vizsgáló bizottságok szervezésére. Az új tisztviselő fizetésrendező törvényjavaslat, amelynek keresztülvitelét a jobbra fordult

politikai helyzet miatt remélhetjük (már eltűnt N. L.), a pénzügyi bizottság módosítása szerint a képzőtanárok fizetése rendezésének feltételül szabja meg a „szabályszerű képesítést”. Ez a körülmény egymagában véve parancsolóvá teszi a kormányra, mint a (leendő) törvénynek végrehajtójára nézve a tanárképesítő vizsgálatok létesítését. Ez okozhatta a szakkörökben oly tervnek felmerülését, hogy a *vizsgáló bizottság előtt való képesítés szerveztesse, amelynek hatálya és kötelező ereje csak az állami képzőkben való alkalmazásokra nézve volna*. Ha illetékes tényezők ily tervet helyeselnének, elfogadnának s végrehajtásra segítenének, nagy szolgálatot tennének az állami tanítóképzésnek. Azonban mégis fél intézkedés lenne, mert nem segítenének ott, ahol legnagyobb a baj, a *felekezeti tanítóképzésen*.

Állításunk bizonyítása végett lássuk mit mond a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesületének 1896. február 6-án fölterjesztett III. emlékirata a felekezeti intézetekben működő tanárok képesítéséről (27. lap):

„A felekezeti tanítóképző tanároktól megkívánt képesítés a felekezetek, sőt az intézetek szerint különböző. A rom. kath. képzőkben a tanárok kétfélék, egyháziak és világiak. Az egyházi tanárok általában *csakis a lelkészi képesítés* alapján alkalmaztatnak anélkül, hogy tőlük szakszerű képzettség is kivátnáték. A világi tanároknak kevés kivétellel *csupán népiskolai* oklevelük van. Van oly képző, amelynél 6 rendes tanár mind elemi iskolai képesítésű. Ujabbi időben polgáriskolai, sőt egyes kivételes esetekben középiskolai képesítésű tanárokat is alkalmaznak. A protestáns képzők tanárai szintén általában vagy egyháziak, akiknek kivétel nélkül megvan a lelkészi oklevelök, vagy világiak, akiknek azonban magasabb fokú képesítésök van. Így vannak köztük polgáriskolai és tanítóképző tanári képesítésűek; ujabban pedig a protestáns tanítóképzőkben a zsinati törvények 454. §-ának helyes magyarázata szerint csupán középiskolai tanári pályára kvalifikált egyéneket alkalmaznak.” Kiegészítjük ezt azzal, hogy a tanárok a gör. kel. és gör. kath. képzőkben, talán az egy Ungvárt kivéve, vagy csupán lelkészi vagy csak népiskolai képesítéssel bírnak.

Ha tehát a tanítóképző intézeti tanárképesítést egyoldaluan, csak az állami képzőkre kiterjedőleg rendezzük, nem segítünk a felekezeti képzők bajain; sőt még egyenetlenebbé tesszük az állami képzők és a felekezeti tanító és különösen tanítónőképzők tetemes részének színvonala közötti különbséget. *Egyetemes és országos fejlődést a tanítóképző tanári képzésnek és képesítésnek csakis országos rendezésével érhetünk el*. Ez egyaránt érdeke az államnak és felekezeteknek. Az államnak azért, mert a népiskolaügynek általános és nemzeti fejlődése származik belőle;

a felekezeteknek, mert ha képzőik által javítják a népiskoláikat, a saját felekezetiüket fogják erősíteni.

Röviden összefoglaljuk nézetünket.

A tanítóképző tanárképesítés oly módon való megoldását, hogy a végbizonyítványokat az előadó egyetemi tanárok vizsgálat nélkül írják alá, nem tartjuk a megoldás kielégítő módjának.

Az oly megoldást, hogy képesítő vizsgáló bizottságok állítsanak ugyan, de hatásuk csak az állami képzőkre terjesztessék ki, csak *átmeneti* intézkedésnek fogadjuk el.

Szükségesnek és sürgősnek tartjuk az állami tanítóképző-intézeti tanári képesítő vizsgáló bizottságnak *törvényhozásilag* való országos szervezését.

Nagy László.

A csáktornyai továbbképző tanfolyamról.

A folyó év nagy szünidejében a vallás- és közoktatásügyi miniszter az ország négy helyén rendezett a tanítók számára szünidei tanfolyamot, mint a tanfolyamot elrendelő miniszteri rendelet bevezető sorai mondják, azért, „hogy a tanulmányaikat már bevégzett és a gyakorlati pályán működő azon tanítók és tanítónők, kikben hivatásuk szeretetétől áthatva, a továbbképzés óhaja él, alkalom adassék arra, hogy a szakmájukba vágó tudomány-ágak újabb vívmányairól tudomást szerezhessenek, szellemi látókörük táguljon, tekintetük az állami és társadalmi élet magasabb szempontjai felé irányíttassanak és így olyan eszmékkel teljék el a lelkük, melyek az önművelődésre és céltudatos hivatásérettől áthatott tevékenységre ösztökéljék őket“ ... —

E szavak oly világosan beszélnek, s oly nemes cél szolgálatába igyekeznek terelni a tanítói szünidei „továbbképző“ tanfolyamokat, melyeknél szebbet, nemesebbet, hazafiasabbat a tanfolyamok céljául kitűzni nem is lehetett volna. Minden gondolata, sőt minden szava e bevezető soroknak egy-egy kitűzött, de csak a legnagyobb körültekintéssel és csakis alapos készüllettel megközelíthető feladat az előadóra nézve, a tanítóság részére pedig a tudás és önművelődés vágya sikeres felébresztésének és fokozásának a biztos előidézője. Melyik tanító, vagy bárki más is az, ki ne óhajtana szellemi látókörét tágítani, azért, hogy önmagának és embertársainak hasznára lehessen, hogy saját hivatalát sikeresebben betölthesse s magát szellemi fölényre emelje a hozzá hasonlók között? Ez a vágy még azokban is megvan, akik önművelődés tekintetében úgyszólván semmit sem tesznek. Ez a vágy bennünk szunnyad,

de ha felébresztjük és ébren tartjuk, folytonosan igyekeznek magukat tökéletesíteni, s minden lehető alkalmat megragadnak, hogy önképző vágyaikat kielégíthessék.

Ily nemes célt vannak hivatva szolgálni a tanítói továbbképző tanfolyamok s a nemes célnak megfelelő szavakkal vezeti be e tanfolyamokat az azokat elrendelő miniszteri rendelet.

Nem akarok ez alkalommal e tanfolyamok szükségességéről értekezni, annál kevésbé, mivel azokról mások már elég kimerítően írtak, hanem ehelyett a folyó évben rendezett tanfolyamok egyikéről, a csáktornyai állami tanítóképzőben rendezettől, annak irányáról, tartalmáról, észlelt hatásáról s a nyert benyomásokról óhajtok itt néhány sorban megemlékezni. Amit elmondok, abban nem terjeszkedem ki az előadások részleteire, mert hiszen a miniszteri rendelet elég részletesen legalább is határozott kerettel jelölte ki az előadandókat, hanem ehelyett az előadók egyéni fölfogásait és önmaguk által kitűzött irányító eszméiket fogom itt leírni. Mert azt hiszem, ha nem sokban is, de bizonyos mértékben hozzájárulhatnak e sorok is a jövőben rendezendő hasonírányú tanfolyamok mikénti célszerű rendezésének tisztázódásához.

A csáktornyai továbbképző tanfolyamra, mint a másik háromra, 50 önként jelentkező tanítót vett fel a közoktatásügyi kormány; 30-at 15 korona utiköltséggel és az intézet internátusában adott teljes ellátással és 20-at a saját költségükre. Egy tanítónak az ellátására a három hétre 20 koronát utaltványozott a miniszter. Hogy ebből az összegből, még igen szerényen is, egy intelligens felnőtt egyént állásához mérten három hétig reggelivel, ebéddel, vacsorával ellátni lehetetlen, az nyilvánvaló. Hát a 15 korona utiköltség? Az meg csak a közelebbi tanítóknak volt elegendő, pedig voltak a csáktornyai tanfolyamon Brassó megyéből, Szepeségből, Nyitrából, Beszterceből, Székelyföldről stb. Ezek a költségek nem elegendők. Szerintem, ha azt akarjuk, hogy a kitűzött cél valóban el is érjék, első sorban is minden a tanfolyamra felvett tanítónak, nem pedig egy részének, meg kell adni a teljes ellátást, vagy annak megfelelő ellenértéket és elegendő utiköltséget; ez utóbbit bemutatott utiszámla alapján. Csakis így lesz lehetővé téve a szegényebb sorsú tanítóknak a tanfolyamokon való résztvehetés; mert bizony a mai szegény tanítói fizetések mellett több az olyan családos tanító, ki még az utiköltség különbséget sem képes fedezni. Az államnak a most lefolyt tanfolyamoknál adott segélyezése mellett csak a tehetősebb tanítók vehettek részt a tanfolyamokon, akik talán jobb anyagi körülményeiknél fogva az egyéb módon való továbbképzésnek körülményeit is megszerezhetik maguknak, s épen azok maradtak le, akiknek erre a legnagyobb szükségük lett volna. Hogy

ez így van, az is bizonyítja, hogy a csáktornyai tanfolyamra felvett 50 tanító közül csak 37 jött meg, tehát 4-ed része maradt el, túlnyomó részben épen azok, kik segély nélkül lettek felvéve. Pedig úgy látszik, a tanítóink szívesen vesznek részt a tanfolyamokon, mert nálunk a 37 rendes hallgatón kívül 25 vendég tanító is volt, kik naponkint, kevés kivételével, rendszeren megjöttek a közeli falvakból.

A tanfolyam július hó 6-án kezdődött s a miniszteri rendeletben feltüntetett keretében folyt le. A tanfolyam vezetője *Margitai József* igazgató volt s rajta kívül rendes előadói voltak a tanfolyamnak: *Zrinyi Károly*, *Tömör Boldizsár*, *Barna Balázs* csáktornyai kép.-tanárok, *Ligárt Mihály* kép. segédtanár, a pápai állami tanítóképző gyakorló-iskolai tanítója és *Lóhr Károly* fővárosi tanító.

Margitai József igazgató a *szociál-pedagógiából*, a *beszéd- és értelem gyakorlatok tanításáról*, a *gyermek-olvasmányokról*, *ifjúsági irodalomról*, *ifjúsági könyvtárakról*, *ifjúsági egyesületekről* és a *népkönyvtárakról* tartott előadást 14 órában. Előadásaiiban főleg arra volt tekintettel, hogy minden egyes előadásának tanító-gyűlési jellege legyen. Evégből előadásainak befejeztével eszmecserét folytatott a hallgatókkal s ilyenkor minden az előadottal összefüggő dolgot előhozhatott bárki is és saját nézetét mondhatta el az előadott tárgyról. Így minden tanítási óra egy-egy tanítói értekezlet volt. Ez az eljárás érdekessé tette az egyes előadásokat; a tanítóknak egymásközötti eszmecseréje, vitatkozása az előadottakkal kapcsolatos dolgokról, végül az igazgató felvilágosító és kiegészítő szavai pedig a hallottaknak a maradandóságát biztosították.

Zrinyi Károly 2 órában a *gyermekápolásról és védelemről* tartott előadást. Előadásában a gyermekápolás és védelemnek az iskolában való fontosságára, különösebben pedig a gyermekbetegségekre s ebből folyólag azokra a preventív intézkedésekre terjeszkedett ki, melyeket a tanítónak azok előfordulásának a meggátlása céljából szem előtt kell tartania.

Zrinyi Károly adta elő heti 18 órában a *földrajzot* is. Mivel a földrajz mint tudomány, két szempontból érvényesül a népiskolában: mint ismeretterjesztő tárgy s mint egyik eszköze a haza megismerésén alapuló hazaszeretet fejlesztésének, azért a tanfolyamon tartott földrajzi előadásokat is, — bár a miniszteri rendelet értelmében azok közgazdasági és statisztikai vonatkozásuak voltak főleg, — áthatotta ez a szellem. Az előadások intenciója, a miniszteri rendeletben meghatározott keretben, arra irányult, hogy kiemeltessenek azok a közgazdasági körülmények, melyek Magyarország világhelyzetét megteremtették, hogy így kidomboríttassanak ennek a helyzetnek az előnyei, mint biztosítékai az ország közgazdasági fejlődésének. Természetesen ezáltal az előadások fölszabadultak a száraz

statisztikai adatok egyszerű felsorolásának a formája alól. A tárgyismeret gyarapítása mellett tehát a hazafias érzelmeikre is hatással voltak ez előadások, minek következtében a hallgatók ez előadásokat szívesebben hallgatták, mintha csak egyszerű (statisztikai adatok közléséből állottak volna.

A hazafias érzület ápolása s fejlesztése céljából rendezett *magyar irodalomtörténeti és magyar történelmi előadásokat* Tömör Boldizsár tartotta. Az az ideális szempont, mely e tárgyakra a tanfolyam tárgyai közé leendő felvételét szükségessé tette, adta meg a direktívát — a miniszteri tervezet keretében, — úgy az anyag kiválasztását, mint az előadások tendenciózus hatását illetőleg.

A magyar irodalomtörténet³ összefoglaló előadásban tárgyalta a forradalomig. Az előadások az irodalom fejlődésének vázlatos érintése mellett az egyes korszakok uralkodó eszméinek és költői irányainak a fejtegetésére szorítkozhattak, kiterjeszkedvén természetesen azon epochális alkotásokra, melyekben a magyar nemzeti szellem, a magyar költői geniusz a legkitűnőbbben nyilvánlik. Az előadások súlypontja a forradalom utáni költészetre esett. Ezen időszak lyrai, epikus s drámai költészete, azok legkimagaslóbb képviselői: a petőfikedők. ezekkel szemben visszahatásképen, Gyulay Pál, Szász Károly, Lévy József, továbbá Jókai és Madách kapcsán tárgyalta.

A magyar történelmi előadások a magyar művelődési viszonyok fejtegetéséből s az alkotmány fejtegetéséből állottak. A fő cél a magyar faj művelődésre hivatott képességeinek s politikai érettségének kidomborítása volt, hogy így tiszta képe keletkezzék a hallgatókban annak a szerepnek, mit a magyar nemzet a múltban Európa művelt népei közt betöltött s amire hivatva van a jövőben Kelet és Nyugat határán.

Ugyancsak Tömör Boldizsár tartott előadást a *gyermek pszichológiából* 2 órában. E rövid idő alatt a gyermekpszichológia történeti fejlődésének áttekintését ismertette s a gyermek lelki világának tanulmányozási módját fejtegette.

A közgazdasági előadásokat Barna Balázs tartotta. Fejtegette a modern talajművelés előnyeit, legújabb vívmányait, s annak fokozó hatását a mezőgazdasági produktumra. Az állattenyésztés és növénytermelésről főleg olyan irányban értekezett, mellyel a gyakoribb állati és növényi betegségeket, azoknak a felismerését s az ellenük való legújabb védekezési módokat ismertette, mint az okszerű mezőgazdaság egyik fontos tényezőjét. A gazdasági egyesületeket, azoknak szükségességét, működését, szervezetüket is részletesen ismertette, hogy így a tanítók ez egyesületek közgazdasági fontosságát belátván, ezeknek hasznáról s

fontosságáról községük lakóit felvilágosítsák s a községeket ilyen egyesületeknek alakítására buzdítsák.

Mintatanításokra s ezek módszertani megvitatására naponként 2 órát fordítottunk. A mintatanításokat a népiskola összes tárgyaiból Ligárt Mihály, a pápai állami tanítóképző-intézet gyakorlóiskolájának a tanítója mutatta be. Ezekben főtekintettel volt a tanítóknak a tanulókkal való mikénti bánásmódjára és a tanításokban alkalmazandó didaktikai s methodikai elvek érvényre emelésére. A tanfolyam hallgatói közül többen szintén tartottak tanítási gyakorlatokat. E tanítások egy óráig tartottak s az utána következő másik órát a tanítás közben alkalmazott tanítói elvek megokolására s a követett módszertani eljárások közös megbeszélésére fordították.

Lóhr Károly fővárosi tanító a *kézimunkát* tanította, fő gondot fordítván a beszéd és értelem gyakorlatokhoz szükséges szemléltető tárgyaknak agyagból, papírból s fából való készítése módjára.

E rendes előadásokon kívül dr. Göös József az ő olvasás-írásmódjáról tartott két előadást. *Tomcsányiné* Czukrász Róza pedig erre a célra összegyűjtött óvodai gyermekekkel tartott 2 tanításon a phonomimikai módszer szerinti írás-olvasás tanítást mutatta be igen ügyesen.

A tanfolyam hallgatói e kétféle módszerű új írás-olvasás tanítás bemutatása után az igazgató közbe jöttével megbeszélték a hallottakat és látottakat s arra az eredményre jöttek, hogy a Czukrász Róza-féle phonomimikai módszer a könnyebb és előnyösebb, de azért ezzel sem lehet nélkülözni a régi írva-olvasás tanítása módszerét, különösen az idegen ajkú népiskolák magyarolvasás tanításánál, hanem a phonomimika kiegészíti s megkönnyíti azt bizonyos részleteiben.

Előadást tartott még Thewrewk Árpád budapesti főreáliskolai tanár az *alkoholizmusról* és *Guttenberg Pál* a slöjdről.

Az előadások minden nap reggel 7 órától 12-ig és délután 2—4-ig tartottak. Még pedig 7-től 9-ig a gyakorlati tanítások s azok megvitatása, 9-től 12-ig a pedagógiai, irodalmi, történelmi s földrajzi, délután pedig a gazdasági és kézimunkai előadások.

A tanfolyam hallgatói a tanári testülettel együtt nagy elfoglaltságuk mellett is, s épen ezért, főleg vasárnapokon, kirándulásokat is tettek. Voltak: a csáktornyai Zrinyi-várban, Szent-Illonán, a Zrinyiek temetkezése helyén, a Zrinyi-falvi erdőben levő Zrinyi-emlékoszlopnál, a farkashegyi állami szőlőtelepen, Stridón s a tündérlaki minta parasztgazdaságban.

A tanfolyam július hó 25-én fejeződött be, mely alkalommal dr. Ruzsicska Kálmán kir. tanácsos, Zalavármegye tanfelügyelője hatásos

beszédben fejezte ki elismerését a tanfolyam hallgatói előtt, azon valóban odaadó ügybuzgóságért és kitartásért, mellyel a tanfolyamon annak egész tartama alatt napi 7 órán keresztül fáradhatatlanul részt vettek.

A tanfolyam lefolyta után, a jövőre rendezendő tanfolyamokra nézve tanuságul, egyedül a tanfolyamon részt vett tanítóknak a véleményét írom le, mint olyanokat, melyek igazán megszívlelendők.

Ez alábbi őszinte vélemény elmondására az igazgató szólította fel a hallgatókat a tanfolyam befejeztével, azért, hogy a tanítóságnak a nézetét is figyelembe lehessen venni a jövőben rendezendő hasonirányú tanfolyamok anyagának az összeállításában, hogy így a tanfolyamoknak a sikere a jövőben még jobban biztosítható legyen.

A hallgatóság egyhangulag elismerte, hogy az ily tanfolyamokra szükség van s ez a mostani is nagy haszonnal járt rájuk nézve. Nagy haszonnal járt egyrésről azért, mert a szociál-pedagógiából, a gyermekpszichológiából, az olvasás-írás tanításának újabb módjairól új dolgokat láttak, a szemléltető eszközök készítése módjára, kivitelére nézve irányt nyertek, a magyar nyelv tanítását pedig a nem magyar ajku iskolákban a beszéd és értelemgyakorlatok tanításának a csaktornyai idegen ajku iskolákban való bemutatása határozott mederbe terelte. Másrésről a földrajz, történelem és irodalomtörténet köréből tartott előadások felújították e tudományokból ismereteiket és bővítették, a gazdaságtanból tanultakat pedig a községük érdekében értékesíthetik előnyösen.

Amikor azonban így elismerték, hogy e tanfolyamon látottak és hallottak által ismeretkörüik tágult s ez őket a további önképzésre buzdította, egyuttal abbeli nézetüket is kifejezték, hogy a földrajz, történelem és irodalomtörténet úgyszólván agyonnyomta a tanfolyamot és ezen humaniorák mellett kívánatos lett volna, hogy a reáliákból, nevezetesen a természettudományok köréből a népiskolában könnyebben szemléltethető dolgok is előkerültek volna a tanfolyamon.

Általában a tanfolyamok igen sokféle tárgyat öleltek fel, miért is azok egyikénél sem lehetett azt a maradandó értéket biztosítani, amit a miniszteri rendelet intenciójaképen az egyes előadók maguk elé tűztek, dacára a tanítóság napi 7 órai igen terhes elfoglaltságának. A tanfolyamokra kevesebb tárgyat kell felvenni; a pedagógiai s a gyakorlati tanításokon kívül pl. egy nemzeti vonatkozásút s e mellett egy természettudományit, úgy azonban, hogy a naponkénti elfoglaltság 5 óránál több semmi esetre se legyen s a vasárnapokon kívül legalább minden második nap délutánja szabad legyen. A naponkinti 5 óránál nagyobb elfoglaltság rovására van a kitartó figyelemnek. Az emberi szellem nem bírja ki a napi 7 órai éber figyelmet, ellankad, különösen akkor, ha az napról-napra három

hétén keresztül tart. A szabad délutánokat és vasárnapokat azután a tanfolyam tanulmányi kirándulásokra fordítaná, mint amelyeket a miniszteri rendelet is megkövetel s igen helyesen, hogy ezáltal a különböző vidékekről egybesereglett tanítóság azon vidék etnografiai, földrajzi, geológiai, történelmi s más nevezetességeivel megismerkedhessen, esetleg azon a vidéken levő ipartelepeket, gyárakat megtekinthesse.

Végül a hallgatók azt a nézetüket is kifejezték, hogy a tanügyi vitákat is bele kellene vonni a tanfolyamoknak a keretébe, mert ily tanfolyamokon tartott tanügyi viták nagyon sok tanügyi kérdést tisztáznának.

Ezekben volt szerencsém a folyó évi csáktornyai tanítói továbbképző tanfolyamnak a lefolyását röviden ismertetni.

Csáktornyán, október hó.

Dékány Mihály.

Tanítói továbbképző tanfolyam Máramarosszigeten.

Dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter az 1903. év márc. 24-én kelt rendeletével megteremtette Magyarországon a tanítók továbbképző tanfolyamait. A megelőző évek szünidei póttanfolyamaiból nőttek ki ezek, hogy a hivatásuk szeretetétől áthatott, s magukat továbbképezni óhajtó tanítóknak alkalom adassék a szakmájukba vágó tudományágak újabb eredményeivel való megismerkedésre, s így tanítóink szellemi látóköre táguljon, új eszmék verjenek gyökeret lelkükben, s figyelmüket az állami és társadalmi élet magasabb szempontjaira is kiterjesszék. A tanítói továbbképző tanfolyamok hatását két irányban várja a miniszteri rendelet: „az iskola beléletében, és ahol a tanító működik, az illető község anyagi (gazdasági) és erkölcsi életében.”

Az előbb jelzett cél szerint szervezett tanítói továbbképző-tanfolyamok egyike a máramarosszigeti állami tanítóképző-intézetben volt ez év nyarán. Ez intézet tanárkarának tervezete, mely az alapul szolgáló min. rendelet figyelembe vételével készült, elfogadtatván, az 1903. évi jun. 22-én kiadott miniszteri rendelet megadta a máramarosszigeti szünidei tanítói továbbképző tanfolyam végleges szervezetét. E szerint jul. 6-án kezdődött az, s három heti munkálkodás után jul. 25-én végződött. A tanfolyam ügyeinek ellenőrzője, a közvetlen felügyelő, valamint az anyagi ügyek vezetője dr. Wekerle László kir. tanácsos, tanfelügyelő volt; a tanulmányi és internatusi igazgatást Kovásy Zoltán képzőintézeti igazgató végezte. A tanfolyamon tartott előadások, munkálatok vázlata a következő.

A *pedagógiai tudományokból* felvett anyag ez volt: az idegrendszer

általában, az állatéleti idegrendszer, ducidegrendszer; az idegmunka kezdete; az idegrendszer fejlődése és ápolása, a tapintás és hőérzetek; az ízlelés szerve, fejlődése, érzetei, a szerv ápolása; a szaglás szerve, fejlődése, szag-érzetek, a szerv ápolása; a szem-védő- és segédkészülékei, a látás, fejlődése, a szem ápolása, a rövidlátás; a hallás szerve, a hallás, fejlődése, ápolása; az érzékek általában, jelentőségük, a kapcsolatos nevelés-oktatástani elvek; az ingerhatárok; az inger és érzet közötti viszony; az érzékek fejlettségének részarányossága; az érzet meghatározói; észrevétel, szemlélet; a képzet származása, természete; a képzetek egybeolvadása; a szó és képzet, a szó által szerzett képzetek; a szemléltetés fontossága, szerepe; a magyarnyelv tanítása más ajku iskolában; a képzettársítás, képzeteink lefolyása, a figyelem; a nemzeti nevelés: összesen 18 óra. Előadó *Báthori József* képzőintézeti tanár volt.

A gyakorló iskolában végzett *mintatanítások* tartásával s a hallgatók *gyakorlati tanításainak* vezetésével *Somló Bertalan* segédtanár, a gyak. iskola tanítója bizatott meg. Mintatanításai közül 3 beszéd- és értelemgyakorlat, 5 nyelvtan és olvasmánytárgyalás, 2 számtan, 1 földrajz, 1 történelem és 1 alkotmánytan volt. A hallgatók szintén a gyakorló iskolában összesen 27 gyakorlati tanítást tartottak; ezekből 5 volt beszéd- és értelemgyakorlat, 5 nyelvtan és olvasmánytárgyalás, 3 számtan, 4 földrajz, 3 történelem, 1 alkotmánytan, 1 természettan, 1 természettanrajz, 1 gazdaságtan, 1 ének, 2 kézügyesség. A gyakorlati tanításokat azok megbírlása, s a módszerre vonatkozó eszmecserék követték.

Jul. 17-én 2 óráig tartó előadásban *dr. Gööz József* bpesti polg. isk. igazgató az olvasás, írás tanítására alkalmazott saját módszerét mutatta be; jul. 22 és 23-án 2 óra alatt *Czukrász Róza* mátyásföldi tanítónő ismertette előadásban és mintatanításban fonomimikai módszerét.

A *kézügyesség*, s a *beszéd-értelemgyakorlatokhoz és a szemléleti oktatáshoz szükséges szemléltető eszközök előállításának* anyaga volt: 10 órán agyagmintázás, levelek, áglevél gyümölcsrel vagy virággal agyagsíkon, edényformák; 10 órán papirhajtogatás, papirfonás, kartonmunka, alakok kivágása kartonból, könnyebb kartonmunkák, kosár és névjegytartók; 1 órán elméleti előadás („A kézügyesség fontossága a népiskola szolgálatában: *Aranyosi Miksa*):“ összesen 21 óra. Ezek gyakorlati előadásával és vezetésével *Kárpáti Ernő* áll. képzőintézeti tanár bizatott meg; a kézügyességre nevelő országos egyesület pedig e munkálatok vezetésében való részvételre a maga kebeléből *Aranyosi Miksa* budapesti igazgatótanárt küldte ki.

A *magyar nemzeti irodalom* 1848 utáni anyagának feldolgozása, a

pedagógiai körből kivett ifjúsági irodalom és könyvtárak ismertetésével bővítve, a következő menet szerint történt: politikai irodalom, Széchenyi, Kossuth, a politikai irodalom kialakulása; a forradalom utáni évek irodalmi mozgalmai, lapok, folyóiratok, egyéb irod. termékek; Petőfi utánpótlás, ellenhatás az utánpótlással szemben, Gyulai Pál, Szász Károly; az 50-es évek lírikusai, Lévy, Mentovich, Tóth Kálmán, Vajda János kritikai méltatása; Madách; elbeszélő irodalmunk a szabadságharc után, Jókai; a színműirodalom fejlődése 1848 után, Szigligeti, Czákó, Dobsa, Kövér, Rákosi Jenő, Dóczy, Csiky, Tóth Ede; a történeti irodalom, Horváth M., Szalay L., Salamon F., Thaly K., Szilágyi S., Pauler Gy., Fraknói, Marczali, stb.; népies lírikusaink, Komócsy, Szabolcska, Kozma Andor, stb.; a gyermekköltészet, Pósa Lajos; az irodalomtörténeti irodalom, Toldy F., Deák J., Imre S., Bánóczy, Csaplár, Henslman, Pasteiner, stb.; a természettudományok fejlődése a legújabb korban; az ifjúsági irodalom fejlődése, ifjúsági iskolai könyvtárak, dr. Neményi Imre ide vonatkozó nagy művének méltatása; mit és mikor olvassanak gyermekeink? mit és melyik osztályban olvassanak a népiskolában? érdekesebb ifjúsági iratok ismertetése; képek és illusztrációk az ifj. iratok szolgálatában; ifjúsági írók, Benedek, Pósa, Gaál, Mezey; az iskolai ifjúsági könyvtárak kezelésének módja; az ifjúsági könyvtárak szakszerű berendezése, táblázatos katalogusok, stb., buzdítás az iskolai ifjúsági könyvtárak szervezésére: összesen 18 óra. Előadó volt *Kovács Zoltán* képzőintézeti igazgató.

A köznép termelő képességének fokozása módját ismertető *közgazdasági előadások* vázlata ez: általános gazdasági és nemzetgazdasági fogalmak; a nemzetgazdaság feladata, lényege, felosztása; közgazdasági intézmények, stb.; a kisiparos és gazda boldogulásának feltételei; gazdasági egyesületek, iparfejlesztő bizottságok; szövetkezetek; a szarvasmarhatenyésztés; a lótenyésztés; a sertés okszerű tenyésztése; a baromfi-tenyésztés; a konyhakerti vetemények tenyésztése; a gyümölcsstermelés és nemesítés; gyümölcscéltékesítés, leszedés, eltartás, aszalás, szilvaíz, stb.; a gazdasági takarmánynövények termelése és értékesítése; méhészet, bemutatva az állami képző méhesében gyakorlatilag is; a selyemtényésztés, szederfa, stb.; a biztosítás, célja és különböző nevei: socialismus, népkönyvtárak: összesen 18 óra. Előadó volt *Bodrogi Gyula* áll. képzőintézeti tanár.

A *hazai történelemből* tartott, s inkább művelődéstörténelmi alaphelyezett előadások sorozata ez vala: művelődési viszonyok a honfoglalás korában; Szent István és a kereszténység átalakító hatása művelődési viszonyainkra; nemzeti visszahatás a kereszténység és királyság ellen,

a kereszténység és királyság nemzetivé tétele, Szent László, Kálmán; II. Endre és IV. Béla kora művelődéstörténeti szempontból; művelődési viszonyok V. Istvántól Nagy Lajos haláláig; művelődési viszonyaink Zsigmondtól Mátyás haláláig; művelődési viszonyaink a török hódoltság idejében; a reformáció hatása hazánkra, az ellenreformáció és a nemzeti felkelések kora művelődéstörténeti tekintetben; a Wesselényi-összeesküvéstől II. Lipótig terjedő korszak átnézete, művelődési viszonyai; összesen 9 óra. Előadó volt *Tanfi Iván* áll. tanítóképző tanár.

A *földrajzi előadások* a közgazdasági és statisztikai kapcsolatok figyelembe vételével a következő menetűek voltak: a földrajz fogalma, feladata, anyaga és viszonya a többi tudományhoz; a statisztika mint a földrajzi oktatás segédeszköze; az emberiség eloszlása a földön népfaj és vallás szerint; Európa mint az emberi művelődési mozgalmak színtere, természeti előnyök; Európa természeti előnyeinek felhasználása; Európa hegemoniája, felfedezések, tudomány és szabadgondolkodás; Magyarország világhelyzete, területi és népességi viszonyai, hazánk lakosságának nemi viszonyai, kora, családi állapota, anyanyelve; földrajz-statisztika, nemzetiség, magyarul tudás, vallási elosztás, műveltségi fokok, foglalkozási csoportok, összefoglalás: összesen 9 óra. Előadó volt *Irsa Béla* áll. tanítóképző tanár.

Általában mértékadó volt az alapvető miniszteri rendeletnek az az elve, hogy inkább mélységre mint terjengősségre kell törekedni mindenben.

A tanfolyam hatásának fokozását iparkodott elérni az előadói kar azzal, hogy az előadások anyagának fontosabb, közérdekű részeit a hallgatókkal közösen is megbeszélte előadásokon kívül, s hogy 3 nagyobb és több kisebb kirándulást rendezett. A nagyobb kirándulásokon megismerték a hallgatók a nagybocskói „Klotild-ipar- és vegygyár“-at, a szintén ott levő állami kertimunkás-képző iskolát, a huszti várat és történetét, a rónaszéki sóbányákat. Kisebb kirándulások voltak az aknaszlatinai sóbányákba és sósfürdőbe, a város határában emelkedő Szalaván hegyre különösen földrajzi és természettudományi célból; a városban levő *Máramaros Vármegyei Múzeum*, a vármegyei iparfejlesztő bizottság által fentartott *Szövő- és himző-ipartanműhely*, a hajlítottbutorgyár, a városi villamvilágítási telep szakszerű vezetés és ismertetés mellett hasonlóan a hallgatók együttes tanulmányozásának voltak tárgyai.

A tanfolyam órabeosztása volt: d. e. 7—8-ig irodalomtörténet; 8—10-ig minta és gyakorlati tanítások, s ezek bírálata; 10—11-ig pedagógia; 11—12-ig közgazdaságtan; délután 2—3-ig hétfőn, szerdán és pénteken hazai történelem, a más 3 nap földrajz; 3—5-ig hétfőn,

szerdán és pénteken kézügyességi oktatás, más napokon kirándulás; vasárnap kirándulás.

A tanfolyam élénk érdeklődést ébresztett a város és vármegye különböző köreiből is. Több pedagógiai és irodalmi előadást hallgatott meg Bud Titusz gör. kath. főesperes-vikarius, Szikszay Zoltán ev. ref. esperes, Takács Lajos ev. ref. lelkész, dr. Fábián M. szamosújvári gör. kath. theologiai tanár, Guttenberg Pál mint a kézügyességre nevelő országos egyesület igazgatója, Marikovszky Menyhért nyug. felsőbb leányiskolai igazgató, Boga Imre áll. felsőbb leányisk. tanár, Hrabár Endre ungvári tanítóképző tanár, Deák Gyula polg. isk. tanár és lapszerkesztő, Bökényi Dániel és Lámor István állami el. isk. igazgatók, stb., stb.

A tanfolyamra 50 tanítót (30 államsegéllyel, 20 anélkül) vettek fel; azonban összesen csak 31 jelentkezett a munka megkezdésekor; s a saját költségükre felvettek legtöbbje elmaradt. A megjelent 31 tanító közül 9 állami-, 4 róm. kath.-, 4 gör. kath. oláh-, 4 ev. ref.-, 3 ág. ev.-, 3 gör. kel. szerb-, 2 gör. kath. ruthén- és 2 községi iskolánál működött. Ingyen lakást s a 3 hétre 20 koronáért ételmezést kaptak az állami képző internatusában és köztartásán.

Ez első tanfolyam eredménye a kezdet nehézségei mellett is teljesen kielégítőnek mondható. Az ország minden részéből összejött, s vegyesen fiatal és idős hallgatók kitartó buzgalommal jelentek meg az előadásokon, amelyek — többnek nyílt bevallása szerint — új eszmékkel termékenyítették meg lelküket, határozott irányt adtak soknak önművelődésében, s nagyban erősítették tevékenységre sarkaló ösztönüket. Az előadások jó hatását, az egész tanfolyam sikerét növelte a hallgatók együttlakása, közös étkezése. Gyönyörűség volt észlelni azt az egészséges, hazafias közszellemet, amely a folytonos együttélés hatása alatt alig pár nap elteltével kifejlődött a hallgatók között; élvezet volt részt venni az előadásokon kívül folytatott közös megbeszéléseikben; s nagy értéket képvisel a tanítói pályájukon addig szerzett tapasztalataiknak könnyű, kölcsönös kicserélése is.

Bár az első kísérlet talán nem nyújt elég alapot arra, hogy a tanfolyam szervezetének módjáról biztos ítéletet lehessen mondani, mégis pár megjegyzést kell tennem azt illetőleg. Munkamegtakarítással járna anélkül, hogy valami kockáztatva lenne, ha az előadói kar összeállítására, s a hallgatók felvétele után a tanfolyam összes ügyei a tanfolyam igazgatójára s előadói karára bíztnának, a tanfelügyelőnek pedig csak az ellenőrzés munkája hagyatnék meg. Kíváncsok, hogy egy tanfolyamra legfeljebb csak 50 hallgató legyen felvéve, hanem a helybeliek kivételével

mindenik kapjon államsegélyt. Az előadók megbízatásukról a tanfolyam megkezdése előtt legalább 3 hónappal értesítést kapjanak (az idén politikai viszonyaink miatt ez nem történt meg), s egymás előadásainak tételeiről, vázlatáról a tanfolyam előtt 1 hónappal tartandó közös tanácskozáson kölcsönösen tudomást szerezzenek. E közös tanácskozáson állapittassék meg az órarend, amelynek készítésénél a nappal egyik felére se osztassék 4 óránál több. Ugyancsak e közös tanácskozáson határozza meg az előadói kar a tanfolyam alatt teendő tanulmányi kirándulások helyét, idejét, végrehajtását.

Az első tanfolyamon szerzett tapasztalatok általában erős bizonyosságot tesznek amellett, hogy nevelés-oktatásügyünknek egy újabb időben fellépett, s finom érzékkel hamar és helyesen felismert közszükségletét elégíti ki a tanítók továbbképzésére szolgáló tanfolyamok országos szervezése. Az erre fordított kevés költség rövid idő alatt bő kamattal térül meg nemzetünk fejlesztésében, még ha 'ez az eredmény nem is mérhető mindig számokkal, s bár ennek nyilvánulása és számbavétele igen gyakran a népoktatásügy körén kívül fog történni.

Mámararossziget, 1903. okt.

Báthori Fózsef.

IRODALOM.

Könyvismertetés.

Magyarország Virágos Növényei. A Hoffmann K. növény-atlaszának képeivel. A dr. Hoffmann Gy. átdolgozta harmadik kiadás alapján. Irta *Wagner János* tanítóképző-intézeti tanár. A magyar szöveget átnézte *Mágocsy-Dietz Sándor* egyetemi tanár. 67 táblán 375 színes és 582 szövegekőzi képpel. Budapest. Kiadja a k. m. Természet-tudományi Társulat. 1903. Ára: ?

Ha az ember a kezébe veszi, alig tud megválni ettől a könyvtől; nemcsak az első látásra, de akár ötvenedszer kerül is elő. Sőt úgy van vele az ember, mint a mindennapi kenyérrel: nélkülözhetetlen, soha sem ununk rá. Ugy esik, mint a tavasz üde lehellete a rideg tél után.

Mi, tanítóképző-tanárok, önérzetes büszkeséggel dicsekedhetünk, hogy *Wagner János* a mienk. Már maga az a tény, hogy a Termt. Társulat egy tanítóképző-intézeti tanárt bizott meg ily munka megírásával, jóleső tudat s hogy tagtársunk jól meg is felelt feladatának, lelek-emelő. Maga a leghivatottabb bíráló: *Mágocsy-Dietz Sándor* nem egyszerű fordításnak, de önállósággal irt műnek jelzi e könyvet. Kell-e ennél nagyobb elismerés?

Szeretettel és örömmel fogadjuk ezt a könyvet. De így kell fogadnia a nagyközönségnek is; hiszen az áldozatot hozó társulat majdnem a megszólalásig hű színes képekből font vezérfonalat nyújtott mindannyiunknak, akik szeretjük a nagy természetnek ékességét, a növényvilágot. E fonal biztos vezető.

Ez a magyar kiadás nem sablonos áttüntetése a németnek, alkalmazkodik hozzánk; elhagyja a németből azt, ami fölösleges, de jóval többel toldja meg, olyannal, ami nekünk hasznosabb, amit a saját földünk termel. A magyar kiadás szövegközi képeinek száma 582, a színes képekkel együtt összesen 957 növény képét tartalmazza ez a könyv.

Előleges tájékozás végett közli a könyv a *Linné rendszerét*, mely szerint a nem szakember is könnyen tájékozódhatik. De közli egyuttal a könyv a legujabb *természetes rendszer* családjainak csoportosítását is. Közli a könyv a rövidítve használt szerzők teljes névjegyzékét. A könyv használatára, illetve az egyes növények megismerésére, azok nevének felkeresésére tájékoztató útmutatást közöl a szerző.

A német munkával szemben, növények leírásában és megválogatásában két új szempontot juttat érvényre a könyv.

Az első az, hogy közli mindazokat a magyar neveket, amelyeket a magyar irodalom használt, amelyeket részben maga *Wagner* gyűjtött s állított össze. A könyvbe fölvetett magyar növénynevek száma közel 6000. A második eltérés az, hogy minden tárgyalt növényfaj, vagy egy nemhez tartozó növényfajok leírása után, azokat a növényeket is felsorolja a könyv, amelyek hazánkban tenyésznek.

A munka mellékes ösvényeknek, a túlságos széttagolásoknak nem hive, nehogy a növénykedvelő közönség, melynek számára készült a könyv, utvesztőbe tévedjen.

Ezek azok a főbb vonások, melyeket a *Mágoecy-Dietz Sándor* által irt előszó alapján közlök olvasóinkkal.

A tájékoztató megismerteti az olvasót a növény testrészeivel, minők: a gyökér, a szár, a levél, a virág, a virágzat, a termés, a mez (takaró).

A növénygyűjtemények készítésére rövid, de eléggé irányító utasítást nyújt a könyv.

A könyv használatának módja világos egyszerűséggel s rövidséggel kalauzolja a könyvben az olvasót. Ez alapon az érdeklődő könnyen ismerhet meg hazánk szép növényei közül csaknem 1300-at. A szerző szavai szerint: a könyv szorgalmas lapozgatásával bárki annyira képezheti magát, hogy a hazai flóra megirandó teljes és tisztán tudományos alapon összeállított meghatározó könyvét is majd könnyen tudja használni.

Ezután a Linné mesterséges rendszerét és Engler természetes rendszerének kivonatát találjuk.

A könyvben előforduló növények neveit megállapító botanikusok névjegyzékének, egyes pótlások és hibaigazítások elősorolása után következik a leíró rész.

A könyv nagy negyedíves kiállítású, a leíró-rész mégis 213 oldalra terjed. Mutatóul közlöm a következő részt:

V. osztály: ötporzósak. Pentandria. A virágokban porzó és termő együtt; a porzók száma öt; szabadok. I. rend: Egybibeszálúak. Monogynia. 35 ik lap. *Orvosi kankalin*. *Primula officinalis*. L. (Linné) Jacq. (Jequin Nicolaus Joseph.) (Égi kincs, kacinka, kankalék, kásavirág, kezyüvirág, sárga kikerics, kükörce (s egyéb kiejtéssel!), kulcsvirág v. Szt. Péter kulcsa, Szt. Györgyike v. Szt. György virága, ludláb, tavaszika.) 10. t. 2. k. (X-ik tábla 2-ik kép. Évelő.) 15—30 (cm. magasra nő.) Tojásdad levelei hirtelen nyélbe keskenyedők, ráncosak. Az egész növény szürkén pelyhes. Virágai hosszabb, 15—20 cm., tőkocsány végén ernyőben állanak. Csészéje felfúvódott, valamivel rövidebb, mint a pártá csöve, fogai tojásdadok és kihegyezettek. A pártá karimája tojássárga színű és tányér-alaku, torka narancsszínű. Illata kellemes. Tőalakjában csak hazánk északi részében fordul elő. 4—5 (azaz április—májusban vint).

Virágait házi orvosságnak gyűjtik.

Hazánk közép vidékén, t. i. csak az erdős, cserjés domvidéken (a sík vidéknek nincs kankalin faja) a *magyar kankalin* *P. canescens* Op. (Opir Maximilian Philipp.) (*P. Pannonica* Kern) helyettesíti, melynek a csészéje nyílása felé jobban tágul, akkora, sőt hosszabb a pártá csövé-nél és a levelek fonákja sűrűn apró pelyhes. 4—5.

Ilyen menetben s többé-kevésbé ilyen terjedelemben vannak leírva a többi növények is.

A leíró rész után a betűrendes tárgymutatót találjuk.

Érdeme e könyvnek, hogy találó rövid leírások mellet az egységes elnevezés útját is egyengeti. Mert a mi tankönyveinkben az elnevezések terén valóságos bábeli zűrzavar uralkodik. Ugy szólván ahány a szerző, annyi az elnevezés. Vannak tankönyveink, melyek a népiskolai módszer irányának, a gazdaságtannak, a középiskolának, a gyakorlati iránynak, a t.-képzőnek egy csapásra óhajtanak eleget tenni. Így aztán egy határozott irány helyett a főútról az utvesztő ösvényre jutunk. Kapkodunk ide-oda. A tanítóképző-intézetbe lépő növendékek már hoznak annyi ismeretet, hogy az egyik növényről a másikra való rendszertelen ugrálás helyett, rendszerbe szedett leíró s összehasonlító növénytant tanulhatnának. A Wagner-féle növényismertető ugyan nem tankönyv, mégis sok tankönyvirónak szolgálhatna iránymutatóul.

Nagy szolgálatot tenne tankönyvirodalmunknak az, aki a dr. Dolitzsch Miksa báden-bádeni főreáliskolai tanár színes ábrákkal ellátott *Pflanzenbuch* című könyvét a mi viszonyainkhoz, tantervünkhöz alkalmazva lefordítaná.

Nálunk most nagy tért hódítottak el a Szterényi féle könyvek. Itt meg a kiadói élelmesség jut előtérbe. Bosszantóan nevetséges, mikor a gymnaziumok, reáliskolák, felsőbb leányiskolák, tanítóképzők könyve majdnem szóról-szóra az, csak a paragrafusok meg az ábrák vannak porhintésképen szétszórva. Ilyesmi is csak nálunk eshetik meg,

A Wagner-féle könyv tárgymutatója után a virágos kertbe lépünk. Másnak nem nevezhetem, mint virágos kertnek. Ötvenkét tablán 375 növény pompás, színes kivitelben! Valóságos gyönyör, amit ez a virágos könyv nyújt. Ha valaki még nem volt növénykedvelő, ha van benne

csak egy parányi szunyadó érzék, ez a könyv azzá teszi. E könyv utat fog magának nyitni minden művelt magyar ember könyvtárába, sőt a szatócsnak asztalára is. Mi tanárok, a növényvilág kedvelői, kövessünk el minden lehető, hogy Wagner kartársunk könyve egyetlen magyarországi könyvtárból se hiányozzék.

Sopron, 1903. okt.

Simkó Endre.

Uj művek jegyzéke.

Tanító- és vezérkönyvek.

Közönséges számtan és algebra. Második rész. Az elemi tanító- és tanítónőképző intézetek III. és IV. osztálya számára. Az új tanterv alapján kidolgozta: *Miklós Gergely*, áll. tanítóképző-intézeti tanár. Budapest. 1903. Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai) kiadása.

Mennyiségtan. Az 1902. évi tanterv alapján, a tanító- és tanítónőképző-intézetek I. osztálya számára. Dr. K. *Schweiring* nyomán írta *Vágvölgyi Béla*. Ára füzve 2 korona 50 fillér, kötve 3 korona. Esztergom. 1903. Buzárovits Gusztáv kiadása.

Rendszeres magyar nyelvtan. Az elemi iskolai tanító és tanítónőképző intézetek számára írta *Komáromy Lajos*, áll. polg. isk. tanítóképző intézeti igazgató-tanár. Ára 2 korona. Budapest. 1903. Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai) kiadása.

Énekiskola. Tanító- és tanítónőképző-intézetek számára írta *Sztankó Béla*, állami tanítóképző-intézeti tanár. I. rész. Az első osztály használatára. Budapest. Franklin-társulat kiadása. 1904. Ára 3 korona.

Tanulókalauz a Magyarbirodalom területén. Szerkesztette *Boga Károly*, tanítóképző-igazgató. Képekkel, térképekkel. Ára 2 korona, melyből a jövedelem a dévai magyar kir. áll. tanítóképző-intézet „Kállay Béni-tanulmányi kirándulási alap“-jának a tulajdona. Sajtó alatt. Első rész. A dévai magyar kir. állami tanítóképző-intézet Budapest-Esztergom—Csáktornya—Fiume—Ragusa—Serajevo Szegedi tanulmányi kirándulásának kalauza.

Magyarország oknyomozó történelme dióhéjban. Táblázatokkal s levelezésekkel ellátva. Érettségi, tanítóképesítő s egyéb vizsgálatokra írta *Sassi Nagy Lajos*. Ára 60 fillér. Schulhof Károly kiadása. Szeged.

Fizikai laboratórium. Utmutatás fizikai kísérletekhez és előadási demonstrációkhoz. Írta *Makay István*, pápai ev. ref. főgimn. tanár. A szöveg közé nyomott számos ábrával. I. kötet. I. rész. Általános utmutatás. II. rész. Mechanikai kísérletek. Budapest. 1903. Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai) kiadása.

Fonómimikai előgyakorlatok az olvasás és írás tanításához. Írta *Tomcsányiné Czukráss Róza*. Harmadik javított és bővített

kiadás. Budapest. 1903. Ifj. Nágel Ottó kiadása. VIII. Muzeum-körút 2. Ára 2 korona 40 fillér.

A magyar gyermek első könyve. (Magyar ABC és olvasó-könyv.) Az elemi népiskola I. osztálya számára. A fonomimikai módszer szerint szerkesztette *Tomcsányiné Czukrász Róza*. Tull Ödön festőművész rajzaival. Budapest. 1903. Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai) kiadása. Ára 50 fillér.

Képes phonomimika Vagyis: hogyan kapcsoljuk össze az írva-olvasás tanítást a beszéd- és értelemgyakorlatokkal, a magyar nyelv tanításával? Szerkesztette *Munkácsi (Zsurek) Antal*, állami tanító (Nagy-Bereznán. Ungmegye). Minden jog fentartva. Ára 1 korona. Ungvárt. Jäger Bertalan könyvnyomdája. 1902.

Hangutánzó képes ABC. A természet jelenségei s a magyar nép lelki világa alapján, saját egyesítő tanítási módja szerint, az olvasás, írás gyors és könnyű megtanulása végett írta *dr Göös József*, okl. el. isk. tanító, okl. középiskolai tanár, a bölcsészettudomány doktora. Budapest. 1903. Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai) kiadása. Ára ?

Gyorstanító képes ABC. A magyar szív-, magyar lélek-, magyar jellemképzés játékos nevelő eszköze Írta *Göös József*. Magyar nemzeti olvasókönyvek I. kötete. Budapest. 1903. Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai) kiadása. Ára ?

A lakóhely ismertetése és Szilágy vármegye földrajza. Írta *Zoványi Lajos*, igazgató-tanító. Negyedik kiadás. Ára térképpel együtt 50 fillér. Zilah. Seres Samu kiadása. 1903.

Magyar gyorsírás tankönyve. A Gabelsberger-Markovits rendszer szerint. Iskolai és magánhasználatra írta *Forrai Soma* tanár. Vitaírási rész. Ára 1 korona 20 fillér. Budapest. 1903. Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai) kiadása.

Pedagógia.

Francke Ágost Hermann. Írta *Péterfy Sándor*. A Népnevelők Könyvtára 19. füzet. Ára 1 korona. Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai) kiadása. Budapest. 1903.

Néhány szó a tanító(nő)képző-intézeti ifjúsági olvasmányokról és könyvtárakról. Írta *Mohar József*, áll. tanítónőképző-intézeti tanár. Ára 60 fillér. Győr. Szerző saját kiadása. 1903.

A magyar történelem és alkotmánytan kapcsolatos tanítása a tanítóképző intézetben. Írta *Köveskúti Jenő*. Pápa. 1903.

Rendtartás az esztergomi főegyházmegye elemi tanító- és tanítónőképző-intézetei számára. Kiadatott 1903. évi október hó 4-én 3917. szám alatt. Esztergom. 1903.

Népoktatásunk és az egységes magyar nemzeti állam. Írta *Bresnay Imre*, egri érseki r. k. tanítóképző-tanár. Eger. 1903.

A testgyakorlás története. Írta *Szemső Lajos*. Légrády testvérek. Budapest. 1902.

Óvónők kalauza. Irta *Peres Sándor*. Kiadja a Kisdnednevelők Országos Egyesülete. Ára 1 korona. Budapest. 1903.

A népoktatás célja, eszközei a nemzetiségi vidéken és a miksavári apácaiskola. Irta *Brauner Lajos*, áll. tanító. Csáktornya. 1902.

A XX. század igazi népnevelői. A magyar tanítóság, papság, jegyzőség gazdasági, társadalmi, erkölcsi, hazafias s népnevelői újabb nemzetmentő teendői, jogos követelései. Irta *Sassi Nagy Lajos*. Második javított és bővített kiadás. Ára 1 korona 50 fillér. Szeged. 1903.

A magyar kath. iskolák ellátása. Irta *Bertalan Vince*. Ára 1 korona. Esztergom. 1903.

Egy székesfővárosi tanítóözvegy nyugdíjügye. (Vonatkozik-e az 1868. XXXVIII. t.-c. 140. §-a és az 1891. XLIII. t.-c. 6. §-a Budapest székesfőváros tanítóinak özvegyeire?) A budapesti tanítóttestület megbízásából írta *Bursics Ernő*, sz.-főv. tanító. Az „Eötvös-alap” Wlassics-alapja javára kiadja özv. Kafka Károlyné, Budapest, II. ker. Zárda-utca 44. Ára 40 fillér.

Iskolai kirándulás a csillagos égbé. Irta *Léderer Ábrahám*. Négy kis térképpel. Kü ön lenyomat az Izr. Tanügyi Értesítőből. Ára 60 fillér. Budapest. 1903. Lampel R. (Wodianer F. és fiai) bizománya.

Gööz József reformművei az írás és olvasás tanítása terén. Bírálati tanulmány. Irta *Tomcsányi János*. Külön lenyomat a Magyar Pestalozzi VI. évfolyamából. Ára 40 fillér. Ifj. Nágel Ottó bizománya. Budapest. VIII. Muzeum-körut 2.

A vallástanítás és a lelkészi szolgálat rendezéséről a budapesti egyházban. Irta *Haypál Benő*, budai ev. ref. lelkész Budapest. 1903.

Emlékkönyv a Maros-Tordamegyei Általános Tanítóttestület 25 éves jubileuma alkalmából. Szerkesztette *Máthé Fózsef*, tanítóttestületi elnök. Kiadta a tanítóttestület. Ára 2 korona. Maros-Vásárhelyt. 1903.

EGYESÜLETI ÉLET.

Kérdések a gyermektanulmányozásról.

A tanári testületekhez intézett kérdések. A választmány megbízásából összeállította: Nagy László.

I.

1. A gyermektanulmányozás elé az általános tudományos (anthropológiai) és gyakorlati (pedagógiai) célokon kívül mely külön cél tűzendő ki a tanítóképző-intézetekben?

II.

2. Miként vegyen részt a tanítóképző-intézet általában, mint iskola, a gyermekek (ifjak) tanulmányozásában?

3. Milyen intézkedések történjenek a tanítónövendékek egyéniségének tanulmányozására?

a) Belépéskor? (személyi adatok, anthropometrikai mérések.)

b) Az iskolai év folyamán? Szerkesztendő-e törzskönyv? Milyen legyen a törzskönyv szerkezete? Honnan veendők a törzskönyvbe az adatok?

A tanári gyűléseken tárgyalassanak-e az adatok?

Felhasználhatók-e törzskönyvi adatok fegyelmi célokra?

4. Mely intézkedések történjenek a gyakorlóiskolai tanuló egyéni tulajdonságainak tanulmányozására?

a) Belépéskor? (Személyi adatok. Anthropometrikai mérések. A tudattartalom megvizsgálása.)

b) Az iskolai év folyamán? Szerkesztendő-e törzskönyv? Milyen legyen a törzskönyv szerkezete? Honnan veendők a törzskönyvbe az adatok? Ki vezesse a gyakorlóiskolai törzskönyvet?

5. Végezhető-e tudományos célú vizsgálatok (kísérletek) a tanítónövendékeken s a gyakorlóiskolai tanulókon? Mily óvó intézkedések mellett?

III.

Miként vezetendők be a tanítónövendékek a gyermekek tanulmányozásába?

6. Előkészítendő-e a tanítónövendékek elméletileg a gyermekek megfigyelésére? Vagy már az intézetbe lépő első éves tanulók is végezzenek megfigyeléseket? Általában milyen kapcsolat legyen a lélektani oktatás s a gyermekmegfigyelések között?

7. Miként viendők keresztül a szabad s alkalmoszerű megfigyelések? Mely évfolyamban? Miként dolgozandó fel a gyűjtött anyag?

8. Miként viendő keresztül az egyes gyermekek vagy gyermekcsoportok állandó megfigyelése? Mely évfolyamban? Miként dolgozandó fel a gyűjtött anyag?

9. Részt vegyenek-e a tanítónövendékek a gyakorlóiskolai tanulók törzskönyvének szerkesztésében? Miként s mely évfolyamban?

10. Bevezetessenek-e a növendékek a gyermekek tudományos célú tanulmányozásába? Szélesebb vagy kisebb körre szorítkozzék-e ez a bevezetés?

11. Mely különös intézkedések szükségesek még a gyermekek tanulmányozása céljából?

VEGYESEK.

Fizetésrendezésünk. Lapunk zárta előtt ismerhettük meg *Tisza István* gróf miniszterelnöknek a főrendiházban elmondott kormányprogramját, amelyben nagyfontosságú nyilatkozatokat tett a *köztisztviselők fizetésrendezéséről*. Csak röviden méltathatjuk a miniszterelnök nyilatkozatait. Megdöbbenést keltett az egész országban, hogy a programban az állami tisztviselők fizetésrendezésének elhalasztása foglaltatik. Belátjuk, hogy a halasztás indokolása a közérdek szempontjából méltányos és igazságos, de a kormányelnök úr is be fogja látni, hogy a fizetésrendezés beláthatatlan időkig való elhalasztása az öt negyedévi várakozás után iszonyu csalódást és kétségbeesésig menő elkeseredést fog szülni az állami tisztviselők között. A háborgó érzelmeket csak az fogja némileg megnyugtani, ha megvalósul a lapok azon közleménye, hogy a fizetésrendezésre felvett összegeket *pótlék címén fogják kiosztani*. Az állami tanítóképző-tanárokat ez sem nyugtatja meg, mert a fizetési törvényjavaslatban, amelyet a pénzügyi bizottság elfogadott, nemcsak javítás, hanem ebből folyólag a tanári testületek szervezetének rendezése is foglaltatik. Kimondja a törvényjavaslat, hogy a segédtanári állások öt év alatt megszüntetendők, illetve rendes tanári állásokká alakítandók át. Eszenrint *a fizetésrendezés az állami tanítóképzésre nézve nemcsak a javadalmazás ügye, hanem fontos szervezeti kérdés is*. Erre figyelmeztetjük közoktatási kormányunkat, de egyuttal tisztelettel kérjük is, hogy *a feltámadó zavarban gyorsan és erélyesen lépjen közbe s óvja meg az állami tanítóképzés érdekeit s gondoskodjék arról, hogy a törvényjavaslatban biztosított javadalmazások és szervezeti rendezések a meghatározott időn belül keresztülvitessenek*.

A kormányelnöknek november 4-én a főrendiházba tartott programbeszédéből a fizetésrendezésről szóló rész a következőleg hangzik :

«A képviselőház asztalán fekszik egy törvényjavaslat, mely a kinevezett állami tisztviselőkre vonatkozólag igen jelentékeny módon igyekszik megoldani ezt a kérdést. Kérem a főrendeket és az ország tisztviselői karát, legyenek meggyőződve, hogy *e kérdés fontos és sürgős voltáról a kormány minden tagja meg van győződve*; a kormány tagjait áthatja az a vágy, hogy az ország tisztviselői karát minél jobb anyagi helyzetbe juttassák, mert meg vagyunk róla győződve, hogy az ország közszolgálatra csak akkor van egészséges alapon, ha a legsúlyosabb anyagi gondoktól ment, megelégedett tisztviselői kara van. De azt hiszem, hogy ez a kérdés megoldásánál a szorosán vett állami tisztviselőknél meg nem állhatunk. Nagyon régóta nagy méltánytalanság és igazságtalanság, hogy tisztán az a körülmény, hogy ez ország közszolgálatát teljesítő tisztviselők egy részét nem az állam nevezi ki, hanem a vármegye vagy a község, oly nagyfokú különbséget tett e tisztviselői ágazat anyagi helyzetében. Pedig e tisztviselők is állami ügyek elintézésével foglalkoznak, hatáskörük eminenter állami közszolgá-

lat, amely igen nagy felelősséggel jár, nagy egyéni tulajdonokat igényel és amelyeknek jobb vagy rosszabb megoldása nagy sullyal esik a közönség érdeke szempontjából a mérlegbe. Nem közömbös a közönségre, hogy mily tisztviselői vannak, de a népnek talán az a legfontosabb, hogy minő főszolgabírája és jegyzője van, oly politika, mely a jegyzők és vármegyei tisztviselők helyzetén nem javítana, nemcsak igazságtalan volna, hanem egyuttal sértené a nagyközönség érdekét is. A kormány azon az állásponton van, hogy *az állami fizetésrendezéssel kapcsolatban megoldást igényel, még pedig egyenlő mértékű megoldást a vármegyei tisztviselők és a községi és körjegyzők fizetésének rendezése.* Van még egy igen fontos ága a közszolgáltatnak és ez a *felekezeti tanügy* szolgálata. Most, hogy a köz-igazgatás államosítását is mint a liberáliszmus posztulátumát állítják elének, én kijelentem, hogy a mi viszonyaink között a tanügy államosításának híve soha nem leszek. Sajátságos mindig az a törekvés, mely nálunk a társadalmat a tevékenységnek ez egyetlen mezejéről is le akarja szorítani, melyen nagy buzgalommal és fényes eredménnyel működik. Általános a panasz, hogy mindent az állam intéz és most ezt az egy virágzó intézményt, melynek évszázados multja van, amelyhez minden felekezet hévvel ragaszkodik, még ezt is konfiskálni akarják az államnak. A kormány álláspontja az, hogy a tanügy terén az állam feladatát abban keresi, hogy iskolát állít, ahol szükséges, hogy betöltsse a hézagokat és hogy másrésről megállapítsa a kultúra ama típusait, amelyeket a felekezeteknél el kell érni, — de nem fogja elnyomni a felekezetek tevékenységét a tanügy terén. Az államnak kötelessége, hogy a felekezeti tanintézetek elsősorban a valódi hazafiúi érzelmek terjesztői legyenek; örködni fog a kormány, talán szigorubban, mint elődei, hogy a felekezetek a magyar nyelv tanításában és a magyar kultúra terjesztésében teljesítsék kötelességüket. Azokat a felekezeti intézeteket, melyek e kritériumnak megfelelnek, az állam segíteni és istápolni fogja, hogy a kor színvonalán álljanak s hogy a társadalom ama széles rétegei, melyek felekezeti iskolákban nyerik nevelésüket, ne inferioris nevelésben részesüljenek. A fizetésrendező törvényjavaslat vissza fog hatni a felekezeti tanintézetekre is; *az állam segítségére lesz a felekezeteknek, hogy a fizetésrendezésben is lépést tarthassanak az állammal.* Ma még bizonytalan, de mindenesetre nagy újabb szükséglettel állunk szemben: ugrást azonban a sörétbe nem tehetünk. Mielőtt e reform összes pénzügyi következményeit nem tanulmányozzuk, addig nem is láthatjuk tisztán e kérdést. Sürgős feladat, hogy minél előbb megállapíthassuk a további intézkedések pénzügyi következményeit s ha ezt megtettük — *akkor határozhatunk majd csak arról, hogy a tisztviselői fizetésrendezést az eredeti formában fönntartsuk-e, vagy pedig revízió alá vegyük?* A kormányra nézve keserves kötelesség lesz e kérdés megbolygatása; azonban minden emberi érzés mellett szól, hogy akik már készpénznek vették a fizetésrendezést, e várakozásukban lehetőleg kielégíttessenek. *Meg is fogjuk tenni, ha lehetséges.* El fogunk menni addig, ameddig lehetséges, ameddig a pénzügyi szempontok engedik, de nem volnánk méltók helyünkre, ha bennünket az állam parancsoló közérdekével szemben bármínő melléktéketet vezetne.»

A Budapesti Hírlap november 5-iki számában magának a miniszterelnöknek magán kijelentése alapján a következő kommentárt fűzi:

«Elismerjük, ez szerfölött kényes és fontos kérdés. Mert amennyire kötelessége bármely kormánynak az állam pénzügyi helyzetét a megrázkódtatástól megóvni s amennyire feladata egy kormánynak, különösen mostani viszonyaink közt az adózó polgárság kimélése: épp annyira komoly hivatása a tisztviselői kart, a magyar nemzeti értelmiség gerincét, fájdalmas, sőt kétségbeejtő helyzetéből kiemelni. Az előbbi kormány ígérete oly váltóadósság, amelyet prolongálni nem lehet.

Tisza gróf azt a megnyugtató kijelentést tette, hogy *elodázásról nincs szó: a kormány 1904-ben okvetlenül tető alá hozza a kérdést, sőt az 1903. évi költségvetésbe a fizetésemelés céljaira már fölvetett több milliónyi összeget pótlék címen ki fogja osztani a tisztviselők közt, mihamint a budget-törvény meglesz.*

Amiről a fizetésrendezés dolgában szó van és szó lesz, az, hogy a fizetésrendezés körét kiterjesztik, így a szükséges összeg nagyon fölszaporodván, tanácskozni kell arról, hogy az *életbeléptetés minő fokozatossággal történjék és vajjon mennyiben lesz szükség a fizetésemelés mértékének a korlátozására.*»

Ugyanez ügyben Tisza István gróf miniszterelnök a képviselőházban november 6-án tartott programbeszédében a következőleg nyilatkozott:

«A kormány sürgős feladatának tekintem legalább főbb vonásaiban kiszámítani a tervbe vett fizetésrendezésnek az egész vonalon való pénzügyi következményeit és ha erre nézve abban a helyzetben lesz, hogy a Házat tájékoztathatja, akkor foglalhat állást arra nézve, hogy a *beterjesztett törvényjavaslat fenntartható-e vagy módosításra szorul.*» «Legyenek meggyőződve az illetők arról, hogy a kormány csak abban az esetben fogja javasolni a módosítást, ha teljes meggyőződése lesz, hogy másképp a kérdés az államháztartás egyensúlyának megbolygatása nélkül meg nem oldható és akkor sem fog tovább menni, mint addig a határig, ameddig az államháztartás egyensúlyára való parancsoló tekintet ezt föltétlenül megköveteli. Arról pedig ünnepélyesen biztosítom a Házat, hogy *a kérdésnek napirendről való levétele, bármely uton való kitolása nem áll a kormánynak szándékában.* Ellenkezőleg, mondom, akár ebben az alakban, akár a változott alakban, de a kormánynak határozott kívánsága és törekvése, hogy ez a kérdés 1904-ben megoldható legyen. Hogy pedig azok a várakozások, amelyek 1903-ra vonatkozólag érdekelt tisztviselőkben már fölkeltek és a melyek talán az illetőkre nézve ma már nehezen reparálható anyagi hátrányaik is lehetnek, hogy a helyzetnek ez a része is kellően tekintetbe vétessék, a kormány megfontolás tárgyává tette és előterjesztést fog tenni a Háznak az iránt, hogy az 1903. évre tisztviselői fizetésrendezés címén fölvetett hitel keretén belül rendkívüli pótlék nyújtása által könnyítsen a tisztviselőkön.»

A legjobb, legelterjedtebb

képes gyermek heti lap

AZ ÉN UJSÁGOM

Megjelen minden szombaton.

* * *

Semmivel sem okozhatunk nagyobb örömet a gyermeknek, mint AZ ÉN UJSÁGOM-mal. Meséivel, elbeszéléseivel, tréfáival, verseivel, képeivel állandó mulatságot, szórakozást szerez az apró embereknek. **Csak 2 kor. negyedévre** s mindenkinek módjában van, hogy ezt az örömet megszerezze gyermekének. A legkiválóbb magyar írók írják ezt a magyar ujságot, januárban minden előfizető gyönyörű mesemondó naptárt kap ingyen. Előfizethetni AZ ÉN UJSÁGOM kiadóhivatalában Budapesten, VI., Andrásy-ut 10. =====

Előfizetési árak:

negyedévre 2 kor., félévre 4 kor.,
egész évre 8 kor. =====

• Mutatványszámot tessék kérni: •

AZ ÉN UJSÁGOM

• • • • kiadóhivatalától • • • •

Budapest, VI., Andrásy-út 10.

MAGYAR LÁNYOK

KÉPES HETILAP FIATAL
LÁNYOK SZÁMÁRA • •

—SZERKESZTI—
TUTSEK ANNA

MUTATVÁNYSZÁM
KÉRÉSRE INGYEN.

Azoknak való ez a nagy gonddal s
szeretettel szerkesztett lap, a kiknek
a legnehezebb szép és jó olvasmányt
adni, t. i. a fiatal magyar lánynak.
A legjelesebb írók, festők, tanítók,
tanítónők sorakoznak a szerkesztő
segítségére s alig van magyar író, ki
nem írna a MAGYAR LÁNYOK-ba.
A szépirodalmi részen kívül ismeret-
terjesztő cikkeivel, továbbá a ház-
tartás, kertészet, konyha, kézimun-
kák, női foglalkozások, divat stb.
körébe vágó rovataival van meg-
becsülhetetlen szolgálatára lapunk a
magyar lányoknak. // // // // // // //

ELŐFIZETÉSI ÁRA

Egész évre 12 kor. • Félévre . . 6 kor.

Negyedévre 3 kor.

Kiadóhivatal : BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-UT 10. SZ.